

VLADIMIR MULJEVIĆ
Elektrotehnički fakultet
Zagreb

VARAŽDINAC FERDINAND KONŠČAK MISIONARI
ISTRAŽIVAČ KALIFORNIJE U 18. STOLJEĆU

*FERDINAND KONŠČAK OF VARAŽDIN MISSIONARY AND EXPLORER OF LOWER
CALIFORNIA IN 18th CENTURY*

Jesuits of Croatia as geographers. Explorers of Mexico and Lower California. The state of missions in California after F. Konščak. Explorations (1746, 1751, 1753) and Diary (1746), Diary (1752) of F. Konščak. Maps of Lower California by F. Konščak. The place and the role of F. Konščak in the history and exploration of California.

1. Hrvatski isusovci — geografi i misionari

Iz isusovačkog reda u Hrvatskoj proizašlo je nekoliko poznatih istraživača — geografa — a to su slijedeća petorica:

N i k o l a b a r u n R A T K A J Velikotaborski, rođen 1600. u Velikom Taboru u Hrvatskom zagorju. On potječe iz stare plemićke obitelji RATKAJ (Rattkay) porijeklom iz Mađarske, koja je od austrijskog i hrvatskog k r a l j a F E R D I N A N - D A I. (1527. – 1564.) dobila barunski naslov. Obitelj je stoljećima stolovala u Velikom Taboru u Hrvatskom zagorju. Najstariji vlasnici grada bili su grofovi Celjski. Slavonski herceg, a kasnije ban IVANIŠ KORVIN (1473. – 1504.) dodijelio je 1502. grad Veliki Tabor obitelji Ratkaj kojoj ovaj grad pripada sve do 1793. kada umire posljednji njezin član.

N i k o l a R A T K A J već 1614. postaje pitomac Isusovačkog kolegija u Zagrebu, osnovanog 1607., neposredno nakon dolaska isusovaca u Zagreb 1606. Filozofiju u Grazu studira 1618./19., a pitomac je Isusovačkog kolegija u Rimu 1622. gdje studira retoriku i teologiju. U portugalsku Indiju, grad Goja, poslan je 1623. gdje je nastavio teološke nauke. U Tibetu boravi 1627. Od 1633. pa do 1660. župnikom je na otoku Salseti kod Bombaya, zatim u Bondori i Taumahu. 1653. rektor je Isusovačkog kolegija u Chaulu južno od Bombaya. Umro je 25. veljače 1662. u Taumahu u Isusovačkom kolegiju. Na temelju vlastitih opažanja i doživljavanja napisao je i ostavio mnoge izvještaje o životu i prilikama u Indiji, Tibetu, pa i Japanu (L. 103).

Drugi hrvatski isusovac koji se bavio geografijom bio je S t j e p a n G L A V A Č

rođen 1627. u Varaždinu, jedan je među prvim učenicima isusovačke Gimnazije u Varaždinu, osnovane 1636. Studirao je tri tečaja filozofije i teologiju u Grazu, gdje je i doktorirao. Stupio je u isusovački red 1648. kao »logicus«. U Grazu tri godine predaje matematiku, a nakon otvaranja prvog tečaja filozofije 1662. na Isusovačkom kolegiju u Zagrebu do 1665. predaje filozofiju i moralku. Zatim ga od 1671. do 1678., nalazimo kao predavača na Sveučilištu u Celovcu. Nakon toga Glavač predaje matematiku u Grazu i Linzu, a posljednje tri godine, od 1677. do 1680., proveo je u Trnavi u Slovačkoj kao sveučilišni profesor i dekan filološkog odsjeka, gdje je i umro 1680. S. GLAVAČ obišao je Hrvatsku i snimio topografske podatke za Zemljovid Hrvatske koji je objavljen 1673., vjerojatno u Celovcu. Bavio se slikarstvom, pa je ovu kartu sam crtao i u bakar urezao. Jezik na karti je djelomično latinski, a djelomično hrvatski. Ova karta po svojoj točnosti i izradi ne zaostaje za tadašnjim zemljopisnim kartama u svijetu, a ima nacrtanu koordinatnu mrežu meridijana i paralela (45° i 46° sjeverne širine). Kao početni meridijan Glavač je uzeo približno 44° zapadne duljine koji je u to vrijeme primjenjivala Španjolska. Mjerilo karte je u miljama, a pored germanske (*Milliaria germanica*) on je prvi uveo i »hrvatsku milju« (*Milliaria croatica*) koja je bila za trećinu dulja od germanske (L. 104).

Nikolin sinovac Ivan barun RATKAJ, rođen 22. svibnja 1647. u Velikom Taboru, boravio je više godina na dvoru cara i kralja LEOPOLDA I. (1657. – 1705.) u Beču, tu je završio gimnaziju i studirao filozofiju i pravo. Stupio je u Družbu Isusovu, tri godine predavao je u Gorici i Zagrebu humanističke nauke. U Grazu 1675. on uči bogosloviju i zaređuje se. Vjerojatno, po uzoru svog strica Nikole, veoma ga je zanimalo misijski rad, pa je u travnju 1678. pošao na put u Ameriku, i to preko Španjolske gdje je dvije godine čekao na mjesto na brodu. Konačno, nakon velikih poteškoća na putu iskrcao se 25. rujna 1680. u Vera Cruzu kao prvi hrvatski misionar u Meksiku. U svoju meksičku misijsku postaju došao je 10. listopada, nakon tromjesečnog putovanja iz Španjolske. Na vlastitu želju pošao je kao misionar u indijansko pleme Tarahumare, kamo je došao početkom veljače 1681. Ondje je naučio i indijanski jezik. Napisao je dva vrijedna i često u američkim djelima citirana izvještaja, odnosno pisma, na latinskom jeziku (L. 1), naslovljeno isusovačkom provincijalnu u Austriji N i k o l i AVANCI NIJU. U prvom pismu od 16. studenog 1680. on opisuje svoj boravak u Španjolskoj i put do grada Meksika, a u drugom od 25. veljače 1681. prikazuje putovanje do Meksika. Originali ovih izvještaja uništeni su zajedno s arhivom austrijske Isusovačke provincije u vrijeme vladavine cara JOSIPA II. (1765. – 1790.) velikog protivnika svih vjerskih redova. No pisma su nam ipak poznata jer ih je na njemački preveo i objavio u Beču 1755. isusovac Joseph STOCKLEIN (L. 2). Ovi su izvještaji objavljeni u zbirci izvještaja njemačkih i austrijskih misionara »Der Neue-Welt-Bott« (L. 3). U grupi isusovaca koja je u Cadizu s Ivanom RATKAJEM čekala brod nalazio se i isusovac F. E. KINO o kojem će još biti govora, ali je njegov brod doživio brodolom na izlasku iz luke, pa je KINO morao čekati još jednu godinu na novu priliku. Ovakvo čekanje na različite su načine iskoristili budući misionari boraveći u hospiciju »Santa Maria« kod Cadiza. O tome »Madar« RATKAJ, kako ga je nazvao historičar P. M. DUNNE, kaže slijedeće: »Mi smo studirali ne samo astronomiju, matematiku i ostala zanimljiva polja znanosti, već smo sebi načinili razne vrste sitnica (drangulija) i radili smo na praktičnim stvarima. Neki od nas načinili su kompase ili sunčane ure i ostale stvari. Tako je jedan šivao odijela i krzno, jedan je naučio kako se

izraduju boce, drugi kako se lemi kositar, jedan se bavio destiliranjem, drugi tokarenjem, a teći s kiparskim umijećem. Tako s takovim dobrima i spretnošću mi bi mogli postići dobru volju divljih (nevjernika) pogana te im mnogo lakše dati povjerenje u kršćansku vjeru» (L. 4.–s. 111, L. 5.–s. 304.).

Putovanje brodom ovisilo je o sreći pojedinaca. Tako je I. RATKAJ 1680. godine dobro putovao. Dobivao je tri jela za doručak, pet za ručak, serviranih na srebreanom tanjuru. Putnikov doručak sastojao se od »krila ili bataka od pileta, komada janjetine ili svinjetine i kompota ili ukuhanog voća. Poslije podne dobivali smo kupus, janjetinu, jedan olla ili miješano meso, riže, komad kolača, a na kraju sira i masline... Nikad nismo oskudijevali na jajima, vinu i slatkoj vodi« (L. 4.–s. 117, L. 5.–s. 307, L. 105.).

Ovi su putopisi za nas vrijedni i stoga što predstavljaju jedne od prvih putopisa hrvatskih putnika u Ameriku. Ivan RATKAJ je 1683. u Meksiku izradio i geografsku kartu »Mappa circum iacentes regiones (tarahumaras)«, koja je objavljena istom 1962., a reproducirana 1967. Karta obuhvaća područje Tarahumare, od 28. do 33. stupnja sjeverne širine i od 271. do 276. stupnja duljine. I. Ratkaj je želio otići u Donju Kaliforniju, ali ga je u tome spriječila prerana smrt. Umro je otrovan od Indijanaca 26. prosinca 1683. u mjestu Carichic u Tarahumari, na granici Novog Meksika.

Američki povjesničari Herbert Eugen BOLTON i isusovac Peter Masten DUNNE S. J. u nekoliko svojih djela posvetili su veliku pažnju. I. RATKAJU. Oni ga pogrešno nazivaju Mađarom, Nijemcem ili Čehom. Nasuprot tome ipak ga isusovac Gerard DECORME (L. 6.–s. 410) naziva Hrvatom.

Četvrti isusovac, po vremenskom slijedu, koji se bavio zemljopisnim istraživanjima bio je Ferdinand KONŠČAK, rođen 1703. u Varaždinu. Od 1732. pa do svoje smrti 1759. boravio je u Meksiku, odnosno u Donjoj Kaliforniji, kao misionar i istraživač. Njemu je uostalom i posvećeno slijedeće razmatranje.

Konačno, peti isusovac kojemu je i geografija bila jedna od znanstvenih djelatnosti bio je Josip Ruder BOŠKOVIĆ, rođen u Dubrovniku 18. svibnja 1711. Škole je polazio u Dubrovniku, a zatim je nauke završio u Rimu u Isusovačkom kolegiju gdje je kasnije bio i profesorom matematike. Napisao je mnoštvo znanstvenih djela iz područja fizike i astronomije. Cijeli svoj daljnji život boravio je u Italiji, Francuskoj, pa ponovno u Italiji gdje je i umro, u Milanu 13. veljače 1787. U njegovo, a time i KONŠČAKOVO vrijeme vrše se ispitivanja u raznim zemljama zemaljskih meridijana u svrhu određivanja točnijeg oblika i veličine Zemlje. S time u vezi odlazile su velike znanstvene ekspedicije u razne dijelove svijeta u svrhu mjerenja duljine stupnjeva zemaljskih meridijana te ostalih mjerenja vezanih uz geografiju. Tada su došli do važnih rezultata pariški akademici: astronom i matematičar Pierre BOUGUER (1698.–1758.) tvorac fotometrije, matematičar Charles de LA CONDAMINE (1701.–1774.) i Louis GODIN (1704.–1760.), koji su svoja mjerenja vršili od 1735. do 1744. u Južnoj Americi u Peruu, u blizini ekvatora. Oni su određivali duljinu meridijanskog stupnja. U to je vrijeme i druga ekspedicija u Laplandiji obavljala slična mjerenja, a ekspediciju su vodili matematičar akademik Pierre L. M. de MAUPERUIS (1698.–1759.) te matematičar i astronom Claude Alexis CLAIRAUT (1713.–1765.), uz suradnju švedskog astronoma i fizičara Andersa CELSIUS-a (1701.–1744.), (L. 7.–s. 85., 317., 330.).

Po nalogu pape BENEDIKTA XIV. (1740. – 1758.) R. BOŠKOVIĆ je pristupio u listopadu 1750. određivanju, odnosno mjerenju meridijanskog stupnja u Papinskoj državi, na području između Rima i Riminija. S njim je surađivao astronom Christopher MAIRE (1697. – 1767.) tada rektor engleskog Isusovačkog kolegija u Rimu. Rezultate mjerenja i teorijskih radova koji su trajali tri godine oni su objavili 1755. u Rimu u djelu: »De litteraria expeditione per pontificiam ditionem ad dimetiendos duos meridiani gradus et corrigendam mappam geographicam, jussu, et auspiciis Benedicti XIX. Pont. Max. suscepta a Patribus Societ. Jesu Christophoro Maire et Rogerio Josepho Boscovich«. Tom su prilikom autori izradili i preciznu geografsku kartu Papinske države. Prijevod ovog djela zajedno s geografskom kartom objavljen je 1770. u Parizu pod naslovom: »Voyage astronomique et géographique« (L. 8. – s. 164.).

U ljetu 1750. portugalski kralj JUAN V. (1689. – 1750.) zamolio je papu BENEDIKTA XIV. da mu naznači deset isusovaca »vještih matematika« koji bi u Brazilu imali izraditi geografske karte krajeva koje je namjeravao zamijeniti sa Španjolskom. Toj se ekspediciji, uz određene uvjete, namjeravao pridružiti i R. BOŠKOVIĆ (L. 7. – s. 319.).

Stari grad Veliki Tabor u Hrvatskom Zagorju sjedište obitelji Ratkaj

ADMONITIO

A Mier, fia monentis d'vri'ibus circa locorum delimitas frapulas tibi occurreva, non flamm erroris condemnas, sed monentis: G. computum tamere Monentium; & quidem gravibus de causis, omnesque tractus ab us dejeridi non ferus, quom si caudis pleniores effere a frablis vrorum in delimitas ingere. Caeterum monentis omissas si tibi libeat, etiam locas suppleri; invenio enim! adit & addere. Vale? & b

»Milliaria Croatica« na zemljovidu Hrvatske Stjepana Glavača iz 1673. godine

2. Istraživači Meksika i Kalifornije

Nakon što je Kristofor COLUMBO (oko 1451. – 1566.) otkrio 1492. Kubu i Haiti, više je istraživača Španjolaca i Portugalaca pošlo u Novi svijet. Diego COLUMBO (Colon) (oko 1445. – 1515.), brat K. COLUMBA, poslao je već 1511. španjolskog konkviskadora Diega de VELASQUEZA (1460. – 1524.) (koji je 1493. na drugom putovanju pratio K. COLUMBA) da osvoji Kubu (L. 9. – s. 192.).

Juan Rodriguez CABRILLO (? – 1543.) pomorac, a po rođenju Portugalac, pratio je Panfila de NARVAEZA (oko 1470. – 1528.) u Meksiko 1520., gdje je po nalogu guvernera Kube Diega de VELASQUEZA trebao doći na mjesto smijenjenog Hermana CORTEZA (1485. – 1547.) koji je na njegov nalog osvojio Meksiko. H. CORTEZ je otišao u Meksiko 1518., a 1519. je osvojio grad Tenochtitlan (danas Ciudad de Mexico) i zarobio astečkog vladara MOCTEZUMU (1502. – 1520.) koji je uskoro i ubijen. Nakon toga je 1521. srušio astečko kraljevstvo i postao guvernerom Meksika (L. 9. – s. 51.). On je 1535. poslao na sjever ekspediciju u svrhu otkrivanja novih područja. Njegov časnik F. JIMEREZ je, krećući se na sjever uz Tihi ocean, otkrio predjel koji je on nazvao Kalifornija. Ovo ime vjerojatno potječe od imena nekog otoka iz jedne pustolovne priče iz 1500-te godine. Kasnije su uvedeni nazivi Baja California – Donja Kalifornija – i Alta California – Gornja Kalifornija. Španjolski su istraživači tada Donju Kaliforniju smatrali otokom. Obale Kalifornije istraživali su zatim razni istraživači.

U to je vrijeme Španjolska bila vodeća zemlja u pogledu kozmografije i naviga-

cije. Tada je i **Martin CORTEZ** (? – 1582.) otkrio promjene magnetske deklinacije igle kompasa na različitim mjestima Zemlje (L. 9. – s. 51.).

Juan Rodriguez CABRILLO isplovio je iz Navidadada u sjeverozapadnom Meksiku prema sjeveru te je u Kaliforniji 1542. otkrio današnji zaljev San Diego. Iskrcašši se zatim na današnjem Point Loma, otkrio je otok Catalinu, te San Pedro, Rey, Santa Monicu i sjevernije zaljev Monterey (L. 9. – s. 34.).

U neprestanom rivalitetu između Španjolske i Engleske veliku je ulogu imao i pomorac **Sir Francis DRAKE** (oko 1540. – 1596.), jedan od najpoznatijih »sea dogs« kraljice **ELIZABETE I.** (1558. – 1603.), koji je progonio Španjolce »na sedam mora«. On je 1572. došao do Paname, a kasnije je, prešao Panamsku prevlaku. Od 1577. do 1580. plovio je oko svijeta, pa se 1579. zbog popravaka zadržao u blizini Point Peyesa Kalifornija. Kasnije, 1587. osvojio je španjolsku tvrđavu St. Augustino na istočnoj obali Floride te je ponovno oživio englesku koloniju, koju je prema nalogu **Sir Walter RALEIGHA** (1552. – 1618.) u Sjevernoj Karolini osnovao 1584. do 1589. **John WHITE**, na području gdje se javlja indijansko pleme Croatan (L. 9. – s. 61./62.).

U Novu Španjolsku, kako se tada nazivao Meksiko, iz Španjolske je 1572. došao isusovac **Juan Sanchez BAQUERO** (1549. – 1616.) s četrnaest drugih isusovaca, te je ondje osnovao prvu provinciju meksičkog isusovačkog reda. On je bio vrstan kartograf i sastavio je geografske karte obale Tihog oceana na potezu od Kalifornije pa sve do Paname. Područje Kalifornije istraživao je 1602. **Sebastian VIZCAINO** (L. 10. – s. 153.).

U istraživanjima Meksika i Kalifornije veliku su ulogu kasnije imali isusovci – misionari. Oni su se i drugdje pored dušobrižništva, upravo zato jer je njihov život i rad ovisio isključivo o njima samima, morali baviti i raznim drugim djelatnostima, pa i obrtom, stočarstvom i poljodjelstvom. Pored toga, misionari su morali naučiti jezik urođenika, a to su u Meksiku i Kaliforniji bili Indijanci. Oni isusovci koji su se bavili i zemljopisnim istraživanjima morali su poznavati geografiju, astronomiju i matematiku.

Isusovci dolaze u Donju Kaliforniju 1697. pa ondje isusovac **Juan Maria SALVATIERRA** (1648. – 1717.) iz Milana 25. listopada 1697. osniva prvu stalnu misijsku stanicu »Nuestra Señora de Loreto«. Tada je prvu ekspediciju izvršio **Sebastian VIZCAINO** koji je istraživao Donju Kaliforniju i ondje izvršio izmjere. Nešto prije, 1681., došao je u Meksiko isusovac – misionar **Eusebio Francisco KINO** (Chino) (1645. – 1711.), zapravo Kühn, iz Trenta u sjevernoj Italiji na granici Austrije (L. 11.). **E. F. KINO** došao je u Meksiko osam mjeseci nakon Ivana RATKAJA. Oni su obojica zajedno dugo čekali u Cadizu na brod za Ameriku. **F. E. KINO** i **J. M. SALVATIERRA** 6. veljače 1697. dobili su od potkralja dozvolu za ekspediciju u Kaliforniju (L. 12. – s. 486.). **F. E. KINO** je sastavljao geografske karte i bio je začetnik kartografske epohe u ovim pokrajinama, (L. 110., 111., 112.). Načinio je 31 zemljopisnu kartu za koje se može smatrati da su njegove, a pet od ovih zapravo su osnovne. Među ove spadaju i one iz 1695./96. i 1701. koje se odnose na otočki, odnosno poluotočki karakter Donje Kalifornije. **E. F. KINO** je trideset godina, djelomično u zajednici s **J. M. SALVATIERROM**, istraživao Donju Kaliforniju, međutim sva njegova istraživanja, i geografske karte, i opisi nisu mogli ukazati na poluotočki karakter Donje Kalifornije i o tome uvjeriti meksičke i europske geografe i kartografe koji su ovu smatrali otokom.

Uprava Meksika je 1717. odredila da misionar **Juan de UGARTE** (1662. – 1730.)

istraži zaljev Kalifornije te da konačno utvrdi da li je Donja Kalifornija otok ili poluotok. Isusovci Sebastian de SISTIAGA i Everardo HELLEN istraživali su po odredbi svojih pretpostavljenih zapadnu stranu Donje Kalifornije. J. de UGARTE podastro je rezultate istraživanja isusovačkim i upravnim vlastima (L. 13. – s. 5.).

U prvoj dekadi XVIII. st. porastao je broj misionara u Meksiku. Tada je onamo došla i skupina dobrovoljaca misionara koji su zamijenili svoje prethodnike koje su ubili Indijanci. U Novu Španjolsku, a zatim i u Donju Kaliforniju, pored Španjolaca i Portugalaca, sve više dolazili su i isusovci iz Švicarske, Njemačke, Austrije, Češke, Mađarske i Hrvatske. Prvi hrvatski misionar u Meksiku, od 1681. do 1683., bio je već spomenuti Ivan barun RATKAJ. Pedesetak godina kasnije onamo je došao još jedan Zagorac »Croata Varasdinensis, a to je bio Ferdinand KONŠČAK.

Isusovci iz sjevernih misija Ignacio KELLER (1703. – 1759.) iz Olomuca u Slovačkoj, koji je došao u Meksiko 1730., te Jacobo SEDELMAYR iz Bavorske, kao i F. KONŠČAK iz kalifornijske misije odlazili su na istraživačke ekspedicije da bi zadovoljili kraljeve naloge, a iznad svega da bi proširili granice isusovačkih misija prema indijanskim plemenima koja je već prethodno pohodio F. E. KINO (L. 13. – s. 6.). On je o tim misijama ostavio rukopis »Historia de las Misiones de la Compania de Jesus de la Provincia de Sonora«. Vodio je i ekspediciju sve do ušća rijeke Colorado u Kalifornijski zaljev (L.12. – s. 425.).

3. Život i djelovanje Ferdinanda Konščaka

Prezime KONŠČAK nesumnjivo je tipično zagorsko prezime koje međutim danas u tom obliku više ne postoji nigdje u Hrvatskoj. Najslbličnije ovom danas je prezime KONŠČANSKI u blizini Zlatara u Hrvatskom zagorju (L. 14. – s. 312.). Ima li ovo prezime KONŠČAK možda neku vezu s nazivom mjesta KONŠČINA, također u Hrvatskom zagorju, i potječu li možda KONŠČAKI iz KONŠČINE, to nam nije poznato.

Iz pisma meksičkog isusovca Manuela LLANO od 15. studenog 1764. doznajemo da je Ferdinand KONŠČAK rođen 3. prosinca 1703. na dan sv. Franje Ksaverskog (L. 15. – s. 136.). Međutim, u »Catalogi triennales Austriae« iz 1723. i 1726. (L. 16.) i u djelu »Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge« (L. 17. – IV. kol. 1191.) zabilježeno je da je F. KONŠČAK rođen 2. prosinca 1703. Imena Ferdinandovih roditelja nisu nam poznata jer crkvene knjige u Varaždinu iz tog vremena nisu pregledane (L. 96. – s. 43.).

F. KONŠČAK je u Varaždinu pohađao pučku školu a i Gimnaziju, osnovanu 1636. U vrijeme njegovog školovanja od 1713. do 1719. na Gimnaziji su djelovali sljedeći profesori: (1713.) mag. Josip APARNIK, o. Ignacije HAAN; (1714): o. Henrik APFALTERER (svjetovnjak), mag. Josip WIVIZ; (1715.): mag. Luka BAKRANIN, o. Franjo FRÖLICH, mag. Ignacije HUEBER (1716.): mag. Josip LOCATELLI, mag. Josip NOVOSELIĆ, mag. Josip PIEFFER, mag. Stjepan PITAK; (1717. – 1720.): mag. Andrija ILIJA (ILLIA), mag. Nikola MRZLJAK, mag. Bernard PRUGGER; (1718): mag. Ante KANIŽLIĆ, mag. Ante TERZI; (1719.): mag. Matija ČERNIĆ, o. Josip PACHER, o. Juraj POSAVEC, mag. Andrija ZAMPERGER, (L. 58. – s. 368.).

F. KONŠČAK je u svojoj šesnaestoj godini, nakon završene gimnazije, postao retorom i bio je primljen 21. listopada 1719. u novicijat Družbe Isusove u Trenčinu u Slovačkoj, iako je njegov otac priželjkivao da mu i sin Ferdo postane časnikom (L. 18. – s. 20.).

Nakon dvije godine boravka u Trenčinu (od 1719. do 1721.) Ferdinand je bio poslan u Leoben u Štajerskoj, gdje je godinu dana (1721./22.) proučavao klasike, stilstiku i govorništvo. Nakon toga tri godine je na Sveučilištu u Grazu studirao filozofiju i teologiju, pa je šk. god. 1722./23. bio »logicus« (u 1. tečaju), šk. god. 1723./24. »physicus« (u 2. tečaju), a šk. god. 1724./25. bio je »metaphysicus« (u 3. tečaju) kako je to zabilježeno u šematizmu austrijske Isusovačke provincije (L. 19. – s. 106, L. 94.).

F. KONŠČAK već tada želi postati misionar, pa 21. prosinca 1722. iz Graza piše pismo isusovačkom generalu Michelangelo TAMBURINIJU (1648. – 1730.) u Rim i moli ga da bude poslan kao misionar u »Indiju ili Japan«. U pismu naglašava da je: »za prekomorskim misijama čeznuo već kao mladić u svijetu, pa ga je to i najviše potaklo da stupi i u Družbu Isusovu«. On zatim kaže: »... Što se tiče fizičkih sposobnosti, on je uvijek bio zdrav, u hrani nije izbirljiv, glas i tjelesne sile dosta su mu jaki. Da mu je nakon filozofije počti u prekomorske misije, kako je već mnoge zapala ovakva sreća (da se aklimatiziraju i nauče jezike)«. (L. 19. – s. 112. – 114.).

Zabilježeno je (L. 16.) da je u Zagrebu šk. god. 1725./26. djelovao »magister Konščak parvista«, gdje je predavao počela gramatike kao nastavnik na Isusovačkom kolegiju osnovanom 1606., i uz koji je već tada stajala crkva sv. Katarine.

Slijedeće je šk. god. 1726./27. u Budimu u Ugarskoj predavao »humaniora studia«, tj. klasične studije u trećem i četvrtom razredu gimnazije, a bio je i pomoćnikom regensa seminarara i konvikta (L. 16.). U Budimu je 1728. objavio zbirku pjesama pod naslovom »Nagadia versibus latinus«, sačuvanu u biblioteci u Budimpešti. Iz Budima je također 3. prosinca 1726. poslao svoje (drugo) pismo isusovačkom generalu M. TAMBURINIJU u Rim radi dozvole polaska u misiju. U tom pismu, koje piše nakon četiri godine, on kaže da je svake godine svoju molbu ponavljao ocu provincijalu jer je izašao takav nalog da se »indipete« obraćaju njemu, a ne generalu. Sad kad se opet smije izravno pisati generalu za misije, on se eto »s djetinjim pouzdanjem utječe njemu u stvari, koja ga na javi toliko mori, te o njoj i sanja, da mu se ispunila«. F. KONŠČAK zatim kaže: »Klicao bi od radosti da je počti u prekomorske misije bez putnog troška, samo s odijelom Reda, kopnom bi pješke putovao, a na lađi bi vršio i zadnje poslove (za besplatan prijevoz). Ako mu se dopusti počti u misije prije teologije, on bi tamo ujedno naučio jezike i obiknuo klimi«. (L. 19. – s. 113. – 116.).

F. KONŠČAK je šk. god. 1727./28. i 1728./29. studirao teološke studije na Sveučilištu u Grazu (L. 19. – s. 106.) odakle je 21. prosinca 1727., kao teolog 1. tečaja, uputio svoje treće pismo M. TAMBURINIJU, generalu isusovačkog reda u Rimu, u kojem je ponovno zamolio za »indijske« misije, te između ostalog napisao: »Kad bi se sada već odredio za misije, mogao bi kao i drugi učiti koji jezik i prije bi mogao u misijama (urođenika) da radi, pogotovo kad je mnoge misionare pokosila smrt. Nije potrebno odgađanjem iskušavati njegovu istrajnost, jer za misijama čezne od malih nogu. Tegobe njega nimalo ne plaše, nasuprot one ga privlače«. (L. 19. – s. 106., 113. – 117.).

Uporno ustrajući u svojoj nakani F. KONŠČAK je i slijedeće godine kao bogos-

lov 2. tečaja iz Graza 15. studenog 1728. M. TAMBURINIJU napisao pismo u kojem kaže: »Bio bi već prije pisao, ali eto treći mjesec uzalud čeka odgovor od provincijala u pogledu prekomorskih misija, pa se eto utječe generalu i žarko moli za one misije, koje su osobito tegobne. ... Ne plaši se patnja i smrtne opasnosti, s Božjom će pomoći sve teškoće svladati. Nutarnji ga glas potiče da ne propusti prilike...« (L. 19–s. 114–118).

Konačno, nakon ovog četvrtog pisma bio je određen za indijansku misiju u Meksiku (L. 19.–s. 114.–118.). Iza toga KONŠČAKOVO ime nalazi se u Šematizmu isusovačkog reda za 1730. u popisu određenih za misije među Indijancima »In missionibus Indicis«.

F. KONŠČAK se smatrao Hrvatom, što proizlazi iz spomenutih trogodišnjih kataloga (L. 16.) iz Graza i Zagreba u kojima se njega naziva »Croata Varasdiensis«. On je 1726. izjavio (L. 16. i L. 19.–s. 105.) da umije govoriti »latinski, dobro njemački, a osrednje hrvatski«. Ovo »osrednje hrvatski« je i razumljivo jer je on već od rane mladosti u raznim školama i zavodima učio i govorio samo latinski ili njemački.

F. KONŠČAK je krajem 1729. oputovao u Cadiz u Španjolsku, ne spominje se na koji način i kojim putem, ali je promašio brod za Ameriku, pa je ondje morao čekati punu godinu dana na ponovnu priliku za prijevoz u Ameriku. U Cadizu je vjerojatno polazio 3. tečaj bogoslovije (1729./30.), a učio je i španjolski jezik. Smatra se da je ondje 1730. zaređen za svećenika (L. 15.–s. 139.). Prema podacima povjesničara isusovca Ernesta BURRUSA (L. 20.) on je preplovio Atlantik u ekspediciji oca N. de SEGURA. Početkom travnja 1731. bio je u Havani na Kubi. Ondje je, kako to navodi u niže spomenutom pismu, (L. 91.) vidio španjolsku ratnu flotu »La Armadila de Barlo Vento« koju je odredilo »njegovo katoličko Veličanstvo« španjolski kralj FILIP V. (1700.–1746.) da bi u Americi štitilo područja koja su osvojili Španjolci. Svi časnici, odnosno posada brodova, bili su podložni ocu Johannu KLESINGERU koji je ovamo došao iz češke isusovačke provincije. Klesinger je upravo u vrijeme kada se u Havani nalazio F. KONŠČAK ovdje i umro i Konščak je prisustvovao njegovu sprovodu. Tada isusovci u Havani nisu imali svoju crkvu.

KONŠČAKOV je brod iz Havane krenuo 10. travnja 1731., a iz luke ga je izveo »tracticus«, tj. pilot, da bi izbjegli podmorske stijene. Putovanje je bilo veoma zamorno i opasno zbog vjetrova koji su se neprestano izmjenjivali, a i zbog podmorskih stijena. Ove su izbjegavali držeći neprestano olovnicu, tj. dubinomjer u ruci. Sva ova opažanja ukazuju da je F. KONŠČAK već od samog početka svojeg putovanja pomno pratio navigacijske postupke plovidbe.

Konačno su se 19. travnja 1731. usidrili u lošoj i opasnoj luci Vera Cruz, za koju F. KONŠČAK kaže da je vrlo nezgodno smještena, da ima nezdravi zrak, uvijek neljubazno nebo i olujne vjetrove te da u njoj haraju opasne bolesti. Ovu su luku nazivali »grobnicom Europljana« već u vrijeme I. RATKAJA. Malobrojni stanovnici, a pogotovo stranci, bave se unosnom trgovinom ali to plaćaju i svojim životima, pa se samo polovica stranaca vraća u svoje zemlje. Isusovački kolegij u Vera Cruzu je vrlo malen, a sastoji se od niza soba koje su uvijek zauzete. F. KONŠČAK u niže spomenutom pismu govori i o slici sv. Franje Ksaverskog koja se nalazi u maloj crkvi uz kolegij. Tu je sliku donio u kolegij neki nepoznati čovjek, i to s broda koji je more razbilo i izbacilo na obalu, (L. 15.–s. 14.–23.). Spomenuto je pismo F. KONŠČAKA, vjerojatno na latinskom napisao 24. travnja 1731. ocu George NEU-

MAYERU u Beč. (L. 91., L. 92. – s. 14. – 23.). U njemu on na vrlo zanimljiv način opisuje svoje putovanje i boravak u Havani i Vera Cruzu. F. KONŠČAK je vjerojatno u Vera Cruzu završio 4. tečaj teološkog studija (L. 19. – s. 106.) o čemu govori F. ZEVALLOS, kojega neki nazivaju CEBALLOS.

Superior isusovačkog reda u Meksiku Nicolas de SEGURA odredio je KONŠČAKA za misije u Donjoj Kaliforniji, pa s tim u vezi i misionar Juan ROSSIA kaže da se »otac KONŠČAK sprema da skoro krene u Kaliforniju« (L. 19. – s. 107.).

Nadstojnik isusovačkog reda u Meksiku šalje F. KONŠČAKA iz grada Meksika u misijsku postaju San Ignacio u Donjoj Kaliforniji osnovanu 1728. Udaljenost između grada Meksika i San Ignacija iznosi oko 2.000 km. Ova kalifornijska misija pripadala je velikoj meksičkoj Isusovačkoj provinciji koja je obuhvaćala i otok Kubu. Provincija je tada imala 138 misijskih postaja (L. 21.).

F. KONŠČAK je u Donju Kaliforniju otišao vjerojatno 1732. Kalifornijski zaljev (Mare California) širok oko 200 do 220 km., po svojem obliku i veličini sličan Jadranskom moru, preplovio je od ušća brzice Hiapo na 28° sjeverne širine do misijske postaje Loreto na 26° sjeverne širine, kako je to i sam kasnije naznačio na svojoj geografskoj karti Donje Kalifornije iz 1746. godine.

Prvo njegovo odredište bila je tada najsjevernija misijska postaja San Ignacio (de) Kadakaaman u kojoj je bio od pomoći isusovcu TARAVALU. F. KONŠČAK je od 1733. svoj misionarski rad među Indijancima plemena Cochimie nastavio na rad svojih prethodnika misionara, a to su bili: F. E. KINO koji je 1702. pošao na ekspediciju prema sjeveru Donje Kalifornije koja je tada smatrana otokom, i Juan de UGARTE, koji je pošao na ekspediciju u Donju Kaliforniju da bi dokazao da ova nije otok (L. 22. – s. 39. – 42.). Ovoga je naslijedio u Meksiku rodeni učeni misionar Sebastian de SISTIAGA kojem je 1733. F. KONŠČAK došao kao pomoćnik (L. 23.). U Donjoj Kaliforniji bilo je tada već desetak isusovačkih misijskih postaja. Redoslijed njihova osnivanja ovdje bio je slijedeći (L. 24. – s. 313.): 1697. Loreto – 1699. San Javier – 1705. San Rosalia, San Juan Malibut – 1708. San Jose Comondu – 1720. Guadalupe, La Paz, Purissima – 1721. Dolores, Santiago (Dol Del Norte) – 1728. San Ignacio – 1730. San Jose del Cabo – 1733. Santa Rosa (Todos Santos) – 1737. San Luis – 1752. Santa Gertrudis – 1762. San Borja – 1767. Santa Maria.

Cijela Donja Kalifornija smatrala se tada divljom pokrajinom u kojoj su živjeli Indijanci plemena Cochimie koji u to vrijeme nisu bili naklonjeni europskim misionarima. Godinu dana nakon KONŠČAKOVA dolaska Indijanci su se pobunili pa su ubili isusovce CURRANCOA i Nichola TAMARALA, koji je osnovao misiju Purissima, a 1730. uspostavio misiju San Jose De Cabo.

Misija San Ignacio, kojoj je pripadao F. KONŠČAK, bila je najsjevernija u nizu isusovačkih misija koje su se širile prema današnjoj sjevernoj ili Gornjoj Kaliforniji. U prvih pet godina svojeg boravka u San Ignaciju on je sudjelovao u raznim misijama. Kada je došao u ovu misiju, popravio je velike štete nastale od nevremena. Znao je da će misionarstvo biti uzaludno ako zemlja bude razorena. Uložio je stoga mnogo truda da izvrši potrebne popravke i da uspostavi stalan dotok vode iz obližnjih izvora do obradivog i obrađivanog zemljišta. O tome je izvijestio S. de SISTIAGA (L. 20. – s. 145.). Prema izvještaju vizitatora Juan Antonia BAL - THASARA (1697. – 1763.) pisanom 1744. F. KONŠČAK je osam godina bio ovdje s ocem S. de SISTIAGA. Obojica su bila vrlo različitih karaktera, pa se, kako kaže vizitator, od jednog i drugog tražila velika strpljivost. (L. 20. – s. 224.).

Pored svećeničkih i misionarskih dužnosti u podučavanju Indijanaca u kršćanskoj vjeri izgleda da se F. KONŠČAK bavio i pisanjem razvoja i povijesti tamošnjih misija.

Na temelju podataka I. SOMMERVOGELA (L. 17.) F. KONŠČAK je ostavio u rukopisu povijest dviju misija pod naslovom: »Historia de las Misiones de California, nombrada: los Dolores del Norte (Norte) y la Magdalena«. (L. 25.). Ukoliko se tim rukopisima služio isusovac Miguel de VENEGAS S. J. u svojem djelu: »Empresas Apostolicas« (L. 26.) koje je bilo napisano već 1739. (L. 13. – s. 11.), slijedilo bi da je F. KONŠČAK ove svoje rukopise završio prije 1739. godine (L. 19. – s. 112.).

U trogodišnjem šematizmu meksičke Isusovačke provincije (Catal. trienn. Mex.) zabilježeno je da se 1737. F. KONŠČAK nalazi u kalifornijskoj misiji i da je krepka zdravlja. Zabilježeno je nadalje da je 25. ožujka 1738. na Blagovijest »Konšchak Ferdinandus M. E. S. Ignatii (španjolska misija San Ignacio) Kada kaaman California« položio zadnje svećane zavjete i polučio najviši stupanj u isusovačkom redu.

Ime F. KONŠČAKA više se ne navodi u popisu profosa Austrijske provincije, pa se stoga može zaključiti da je on pripadao Meksičkoj isusovačkoj provinciji kao pravi njezin član (L. 19. – s. 107.). Poblizih bilježaka i podataka o F. KONŠČAKU nema sve do 31. siječnja 1741., odnosno do 18. svibnja 1744. kada se (u Cat. brevis; Mex. 8, 354 i 360) spominje da je on misionar u misijama San Ignacio i Sta Magdalena.

F. KONŠČAK 1744. nalazio se u misiji Los Dolores del Norte koja nije bila odvojena od Misije San Ignacio. Ondje je tada živjelo oko stotinu indijanskih obitelji, a malo od ovih nije bilo pokršteno. F. KONŠČAK je uz svoj misionarski rad također bio i lingvist, pa je naučio i jezik plemena Cochimie, a i ostalih susjednih plemena. Poznavao je različite dijalekte indijanskih plemena, što mu je omogućavalo da mnogo lakše uspostavi s njima kontakte. Pored hrvatskog on je poznavao latinski, njemački, francuski i španjolski (kastiljanski) koji je brzo naučio upravo stoga što je govorio latinski. O KONŠČAKOVOM velikom smislu za jezike govori i izvještaj vizitatora J. A. BALTHAZARA iz 1744. u kojem on kaže da su »GUILLEN, SISTIAGA, HOSTELL i CONSAC eminentni lingvisti«. (L. 20.-s. 214.).

Kada je isusovac Sebastian de SISTIGA, 1747. odlazio iz San Ignacia za vizitatora u Meksiko, imenovao je F. KONŠČAKA svojim nasljednikom u toj misiji. Odatle je F. KONŠČAK sam obilazio dvije misije sve do 1751. dok u Donju Kaliforniju nije oduševljen isusovac Jorge RETZ (1717. – 1773.), rođen u Düsseldorfu, a nakon izgnanstva umro u Trieru u Njemačkoj (L. 27. – s. 271.).

Dvije godine nakon svoje prve ekspedicije F. KONŠČAKA je 1748. promaknut na čast misionarskog vizitatora za sve misije u Donjoj Kaliforniji u kojoj se tada nalazilo desetak misija. Ovo je zabilježeno u trogodišnjaku meksičke Družbe Isusove od 1. srpnja 1748.

U skladu s tadašnjim običajem u Družbi Isusovoj F. KONŠČAK je 1748. napisao na španjolskom jeziku životopis češkog misionara Antonija TEMPISA iz Olomuca (L. 28.) koji je 6. srpnja 1746. umro u Santiago California. Ovaj je spis bio namijenjen ocu superioru provincije Nueva España (L. 29. – s. 459.). Životopis je (L. 97.) preveo na engleski M. D. KRMPOTIĆ (L. 15 – s. 24 – 27.).

U okviru svoje misionarske djelatnosti F. KONŠČAK je tada za nekoliko godina

pokrstio preko 540 Indijanaca iz plemena Cochimie, a do 1751. pokrstio ih ili je još 448 (L. 5. – s. 376.). Tako su nastajali pripadnici novoosnovanih misija, odnosno župa u tom dijelu Kalifornije.

U svojem misionarskom radu F. KONŠČAK je proširio i ojačao misiju San Ignacio, osnovao misiju Santa Gertrudis, a djelovao je i u misiji Santa Rosalia (Mulege) (L. 20. – s. 36.). On je stvorio uvjete za osnivanje misije San Francisco de Borja, što je i ostvareno 1762., tri godine nakon njegove smrti.

Pored svojih misionarskih poslova F. KONŠČAK je podučavao Indijance još i u praktičnim stvarima, pa i zanatima. On je također 1748. sabirao sve podatke o geografiji, pitkoj vodi bez koje misije nisu mogle opstati, te o indijanskim plemenima. O tome govori (L. 30. – s. 248.) američki historičar Theodor Henry HITTER (1830. – 1917.) u svojoj »History of California«, prvoj i do sada najboljoj povijesti ove države (L. 31. – IX/82.). Kao vizitator F. KONŠČAK je pristupio osnivanju novih misija. Ove iste godine 1748. on je u području Cacachila osnovao rudarsko naselje San Antonio Real u kojem su pokršteni Indijanci radili kao rudari.

Od prirodnih znanosti F. KONŠČAK je poznao matematiku, geologiju, geografiju i biologiju, a trasirao je puteve, gradio brane za vodu i akvedukte. Međutim, glavno njegovo polje rada bila je geografija i otkrivanje novih tada još nepoznatih dijelova Donje Kalifornije.

U skladu sa zahtjevima svojih pretpostavljenih organizirao je i sudjelovao na tri istraživačke ekspedicije prema sjevernim predjelima Donje Kalifornije, i to 1746., 1751. i 1753.

U trogodišnjaku meksičke Družbe Isusove nalaze se bilješke za godinu 1751., gdje ga se spominje kao superiora u misiji San Ignacio, a i kao vizitatora. Prvi popis pokrštenih Indijanaca u Donjoj Kaliforniji ima nadnevak od 16. srpnja 1751. (L. 32. – s. 64.). Slijedeće 1752. godine F. KONŠČAK je potakao osnivanje nove misije Santa Gertrudis 29 milja sjeverno do San Ignacija na poziciji 28° 3' sjeverne širine i 113° 5' istočne duljine. Ondje je on pokrstio 600 Indijanaca u vrijeme kad je onamo došao za župnika Jorge RETZ (L. 15. – s. 6, L. 29. – I. – s. 469, L. 33. – I. – s. 246/248, L. 6 – I. – s. 532/533, L. 11. – I. – s. 162/165.).

F. KONŠČAK neprestano pomiče pojas misijskih postaja prema sjeveru te time postupno osvaja Donju Kaliforniju. Tako on postaje jednim od najvećih američkih pionira u Kaliforniji. Kao superior u San Ignaciju spominje se 1755., a kao vizitator kalifornijskih misija 1758. godine.

Prema podacima isusovca F. ZEVALLOSA (L. 18. i L. 34.) F. KONŠČAK je često polazio na kraća, a i dulja misijska putovanja među Indijance. Tada je uzimao samo štap i komad debele tkanine (kanvas) bez ikakve druge zaštite protiv sunca i vjetera. On, a i ostali misionari stekli su tijekom mnogih godina iskustvo pustinskog življenja.

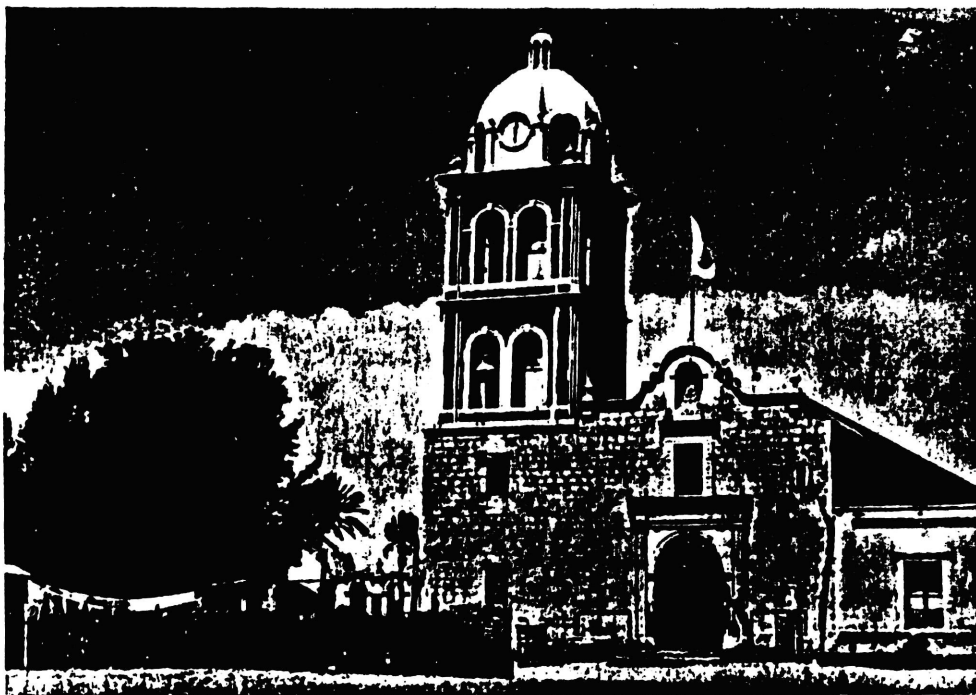
Energični Ferdinand KONŠČAK završio je svoj misionarski, dobročiniteljski, isposnički, pa i svetački (L. 18 – s. 30), a posebno istraživački život u svojoj pedesetšestoj godini života. Umro je u misijskoj postaji San Ignacio 10. rujna 1759. u prisutnosti isusovca misionara koji ga je njegovao, a i poslije napisao o njemu nekrolog, za koji se samo znade iz već spomenutog životopisa »Carta del padre provincial Francisco Zevallos sobra la apostolica vida, y virtudes del P. Fernando Konsag ...« (L. 35.) objavljenog 1764. u Meksiku. Prijevodi na engleski jezik načinjeni su naknadno (L. 15. – s. 135., L. 18.). U spomenutom nekrologu nepoznatog isusovca zapisano je između ostalog i ovo. »Sve, što sam mogao naći u ostavštini

tog časnog oca, bilo je ovo: prilično star brevijar i tri posve istrošene knjižice, koje su služile njegovoj pobožnosti, njegove nerazdružene pratilice. Jedna je bila Toma Kempis: 'De imitationi Christi' (koju je na hrvatski preveo Marko MARULIĆ (1450. – 1524.), Op. V. M.), druga »Ano Santo« i treća »Flores Indici«. Osim ove bogoljubne baštine našao sam nekoliko komada grube tkanine i jedno oruđe napravljeno od bakrene žice za jačanje živaca«. Na temelju ove kratke napomene ne može se ustanoviti o kakvom se oruđu ovdje radi.

Nepoznati isusovac zatim, između ostalog, kaže: »... Preko 39 godina živio je u Redu, 27 godina radio je kao misionar u Donjoj Kaliforniji, a već 21 godinu imao je naša četiri zavjeta. Bio je prijatne vanjštine, srednjeg i skladnog stasa, vrlo prijazan, čudi veledušne, koja teži za velikim.« U San Ignaciju je bio 22 godine.

K O M Š Č A K O V U obljubljenost među Indijancima spomenuti isusovac ovako opisuje: »Njegova se smrt duboko dojmila Indijanaca. Četimice su dolazili, glasno jecali i plakali.... nagnuše sa svih strana, čak iz daljine od dvadeset milja, da barem imadu utjehu vidjeti mrtvo tijelo i da mu iskažu svoju odanost, poštovanje i ljubav, te po zadnji put dokažu, koliko cijene njegova brojna dobra djela... Još nakon mnogo mjeseci, kad bi god pribivali svetoj Misi, dolazili bi da pozdrave grob mrtvog misionara, djeca i odrasli.« (L. 15. – s. 163.).

F e r d i n a n d K O N Š Č A K pokopan je na groblju u San Ignaciju. Ova misija još i danas stoji u gotovo netaknutoj svojoj ljepoti. U knjizi mrtvih nalazi se nedovršen pohvalan nekrolog njegovog doista svetog života i predanog rada. Na njegov su grob godinama hodočastili njegovi prijatelji Indijanci. Ovaj je grob do kraja pedesetih godina ovog stoljeća bio zaboravljen, a očekivalo se od Hrvata u Kaliforniji da će ga posjećivati i obnoviti (L. 1, L. 32 – s. 109.).

Crkva iz 1752. g. u prvoj misijskoj stanici Nuestra Señora de Loreto u Kaliforniji, osnovanoj 1697. godine.

4. Stanje misija nakon Ferdinanda Konščaka

Za vlast, pa i prevlast u Sjevernoj Americi borili su se sredinom XVIII. stoljeća Španjolci, Englezi i Francuzi. Međutim, ugovorom u Parizu 1763. sva područja istočno od rijeke Mississippi pripala su Englezima, a francuski posjed zapadno od ove rijeke dobili su Španjolci.

U vrijeme, a i nakon F. KONŠČAKA došlo je u Donju Kaliforniju nekoliko isusovaca koji su se pored misionarskog rada bavili geografskim istraživanjima, pa i kartografijom. Među ovima su bili: Bavarac Jacobo SEDELMAYR (Inhausen, 1703. – Španjolska, 1779.), Talijan Pedro Maria NASCIMBEN (Venecija, 1703. – Kalifornija, 1754.), Nijemac Juan Jacobo BAEGERT (Schlettstadt, 1717. – Neustadt, 1772.), Francisko, Javier CLAVIGERO (Vera Cruz, 1731. – Bologna, 1787.), Španjolak Ramon TARROS (Tarragona, 1744. – Bologna, 1794.) i Nijemac Ignacio PFEFFERKORN (Mannheim, 1725. – Mannheim, 1795.). Posljednje isusovačke ekspedicije iz kolonijalnog razdoblja izvršio je 1765. i 1766. kalifornijski misionar Venceslav LINCK (Neudek, 1736. – iza 1790.) iz Češke, te je sabrao razne, a među njima i kartografske podatke (L. 13. – s. 5.).

Španjolski kralj CARLOS III. (1759.–1788.), sin FILIPA V., nare-

dio je 25. lipnja 1767. izgon isusovaca iz svih španjolskih prekomorskih posjeda. Ovaj je nalog stigao do misija kalifornijskog poluotoka istom krajem 1767. godine. Rad isusovaca u svijetu konačno je prekinuo papa KLEMENT XIV. (1769. – 1774.) svojom bulom iz 1773. godine (L. 108). U vrijeme zabrane meksičkih isusovaca (1767. – 1814.) mnogi su otišli u Europu, a oni koji su ostali unaprijedili su kartografiju Meksika. To su bili: F. J. CLAVIGERO, I. PFEFFERKORN i J. J. BAEGERT, koji su načinili, pa neki od njih i crtali, geografske karte za svoja djela koja su objavljivali (L. 13.).

Nakon što su 8. veljače 1768. isusovci napustili Kaliforniju, njihov su rad ondje nastavili drugi katolički misionari. Ovo, međutim, ne bi bilo moguće bez prethodnog djelovanja misionara-isusovaca u indijanskim plemenima u Tarahumari, gdje je od 1680. do 1683. boravio i hrvatski isusovac Ivan barun RATKAJ. Može se stoga smatrati da su djelovanja I. Ratkaja i F. KONŠČAKA simbolički međusobno povezana te da tvore jednu cjelinu. Takvo stajalište zastupa i veći broj američkih, meksičkih i ostalih povjesničara (L. 1. – s. 7.).

Na mjesto isusovaca u Kaliforniju dolaze franjevci. Tako 1767. španjolski franjevac Junipero SERRA (Majorca, 1713. – Monterey, 1784.), koji je od 1750. do 1759. bio misionarom među Indijancima, postaje poglavarom misije u Donjoj Kaliforniji (L. 107.). U to je vrijeme, 1767. godine, Gaspar de PORTOLA (oko 1723. – 1784.) bio guvernerom Donje Kalifornije. Vodio je 1769. ekspediciju u Gornju Kaliforniju da ovu zauzme i da ondje osnuje misiju. Došao je do San Diega, Montereya, a iste godine je otkrio i zaljev San Francisco. G. de PORTOLA je ove krajeve zauzeo za španjolskog kralja, a Španjolska 1769. osniva koloniju Kaliforniju (L. 36. – s. 432.). Prvu španjolsku misiju u Gornjoj Kaliforniji u San Diegu osnovao je tada F. J. SERRA, pa je zatim, sve do 1783., osnovao još osam misija. G. de PORTOLA se vratio u Meksiko, pa je 1776. postao guvernerom Puebla gdje je i umro (L. 9.).

Krećući se dalje na sjever Kalifornije Španjolci su 1781. utemeljili današnji Los Angeles i upisali ga na zemljopisnu kartu kao »El Pueblo de Nuestra Senora la Reina de Los Angeles de Porziuncola« (L. 37. – s. 54.). Dominikanci dolaze u Kaliforniju 1772. Franjevci su do prvih decenija XIX. st. na području između San Diega i Sonome izgradili dvadesetak misionarskih središta. Ovo su bila važna uporišta španjolske monarhije.

Nakon što je 1820. Meksiko proglasio svoju nezavisnost, Donja i Gornja Kalifornija došle su 1821. pod vlast Meksika pa u parlamentu imaju svoje predstavnike. Meksička je vlada 1834. konfiscirala sve misionarske posjede i imovinu. Sjedinjene Američke Države u vrijeme rata s Meksikom (1846. – 1848.) okupirale su Donju i Gornju Kaliforniju. Ugovorom o miru u Guadalupe Hidalgo morao je Meksiko odstupiti Gornju Kaliforniju, koja 1850. ulazi u sastav Sjedinjenih Američkih Država, a Donja Kalifornija vraćena je Meksiku.

U Gornjoj Kaliforniji neposredno prije priključenja Sjedinjenim Američkim Državama otkriveno je zlato u prilazima Sierr Nevada. Ovo je otkriće izazvalo »zlatnu groznicu« golemih razmjera, koja je onamo domamila mnoštvo pustolova iz cijelog svijeta. Jedan od tih bio je i William WALKER (Neshville, 1824. – 1860.) koji je doduše završio medicinu i pravo, pa je bio i odvjetnik. On se 1853. iskrcao s naoružanom četom u Donju Kaliforniju te ju je pokušao zauzeti. Proglasio je »Republiku Donje Kalifornije«, ali je već 1854. odanle izbačen. (L. 31.).

Sjedinjene Američke Države nekoliko su puta u XIX. st. stvarale planove za ot-

kup, pa i aneksiju Donje Kalifornije, ali to nije bilo ostvareno. U vrijeme američkog Građanskog rata (1861. – 1865.) Gornja Kalifornija je ostala lojalna Uniji. Nakon toga rata izgrađene su željezničke pruge »Central Pacific« 1869. i »Southern Pacific« 1877., koje su znatno pridonijele privrednom pa i kulturnom razvitku Gornje Kalifornije.

5. Istraživalačke ekspedicije i dnevnički Ferdinanda Konščaka

Kao što je već spomenuto, F. KONŠČAK je osnivao i provodio svoje znanstveno-istraživalačke ekspedicije prema nalogima svojih crkvenih poglavara, a ti su nalozi bili u skladu i sa željama i namjerama španjolskog kraljevstva. Tako je do prve ekspedicije došlo nakon što je španjolski kralj FERNANDO VI. (1746. – 1759.), slično kao i njegov prethodnik FILIP. V., požurivao da se izvrši istraživanje prema sjeveru, kako bi se i dalje proširila granica španjolskih posjeda u Sjevernoj Americi. U to je vrijeme, krajem 1745., isusovački provincijal u Meksiku pisao kralju da izda nalog za istraživanje sjevernih predjela da bi se provjerilo da li je Donja Kalifornija otok ili poluotok. Time je on želio jednom za uvijek okončati dvojbu »koja još uvijek uzbuđuje duhove i dijeli mišljenja«.

Sve je ovo bilo više desetaka godina nakon što su istraživači F. E. KINO i J. de UGARTE dokazali da Donja Kalifornija nije otok, iako je tako službeno smatrano u Meksiku i u Španjolskoj. Nisu ništa koristile i KINOVE geografske karte koje su Donju Kaliforniju prikazivale kao poluotok. I unatoč svemu tome Donju Kaliforniju kao otok prikazao je još 1746. M. G. LOWITZ na svojoj »Mappe Monde qui represente les deux Hemispheres« i na »America Mappa Generalis«, objavljenoj čak 1752. Georg-Moritz LOWITZ (Fürth, 1722. – Ilova na Volgi, 1774.) bio je nje-mački astronom i fizičar koji je najprije radio u Nürnbergu s izdavačem geografom i kartografom Johannom HOMANNOM (1664. – 1724.) i konstruirao globuse i geografske karte, a objavio je u Nürnbergu (1746. – 1752.) djelo: »Description des grands globes terrertres et célestes« (L. 100. – XXII – s. 701.).

5.1. Prva ekspedicija

Isusovački provincijal za Novu Španjolsku Christobal de ESCOBAR Y LLAMAS ovlastio je F. KONŠČAKA, a vizitator Donje Kalifornije J. A. BALTHASAR mu je naložio (L. 5.) da 1746. organizira i vodi, od strane misija San Ignacio i Dolores del Norte, svoju prvu ekspediciju kako bi konačno dokazao da Donja Kalifornija nije otok, već da je poluotok, što su uostalom već i prije ustanovili Francesco de ULLOA, 1539. godine, F. E. KINO, 1702. godine te isusovac Juan De UGARTE (Honduras, 1662, – Baja California, 1730.), 1721. godine. Ova je 1746. godina bila veoma važna u životu F. KONŠČAKA, a i za povijest Kalifornije.

Spoznaja o poluotočkom karakteru Donje Kalifornije bila je važna za Španjolsku i za širenje njezine vlasti jer bi se tada mogla kopnenim putem spojiti španjolska naselja i misije u pokrajinama Pimeria, Novi Meksiko i Sonora (današnja Arizona) s pokrajinama i misijama u Donjoj Kaliforniji.

O ovakvom se istraživalačkom putovanju već i prije razmišljalo, ali je do ovoga došlo tek kada je isusovački provincijal Nove Španjolske Christobal de ESCOBAR

Y LLAMAS nalazio F. KONŠČAKU da pođe na ovo putovanje. F. KONŠČAK pristupio je organiziranju putovanja. Misijske su postaje podmirile troškove za čamac, mornare i hranu. Za ovo su putovanje predvidjeli i određeni broj pokrštenih Indijanaca iz plemena Cochiny koje su opremili odjećom i oružjem namijenjenom za obranu od neprijateljski raspoloženih Indijanaca.

Zapovjednik vojne posade u misijskoj postaji Loreto, kapetan B e r n a r d o R O D R I G U E Z D E R E O stavio je na raspolaganje čamac s jedrima i nekoliko vojnika za pratnju i obranu ekspedicije. On sam na ovo putovanje nije pošao. (L. 38.). Jedan od zadataka ovog istraživačkog putovanja bio je da se pronađu vrela pitke vode, potrebna za buduće misijske postaje, a i vojni logori španjolske vojske. Zbog vulkanskog porijekla ovi su krajevi oskudijevali pitkom vodom, ali je bilo dosta izvora slane vode. F. KONŠČAK je na ovu svoju prvu ekspediciju pošao na trošak misionara u svrhu istraživanja istočne obale Donje Kalifornije, od Cabo de las Virgenes pa do ušća rijeke Colorado. Krenuo je iz Loreta 9. lipnja 1746., a ekspedicija sastavljena od vojnika i pokrštenih Indijanaca otisnula se čamcima iz San Carlosa na 28° sjev. širine uz obalu zaljeva. Obavljajući pomorska, geografska, prirodoslovna i etnološka opažanja, tražeći pri tome prvenstveno izvore pitke vode, travnjake za ispašu i povoljna mjesta za sidrišta i luke F. KONŠČAK je 18. srpnja stigao s ekspedicijom do ušća rijeke Colorado u veliki Kalifornijski zaljev, dugačak oko 1200 km. Nakon nekolikodnevnog boravka na ušću ove velike rijeke, gdje su bila izvršena i mjerenja, ekspedicija se istom obalom vratila u Loreto, kamo je stigla nakon 46 dana putovanja, a to je bilo 25. srpnja 1746.

Obilazeći uvale i rtove, otoke i stijene F. KONŠČAK je zapazio i prikupio mnoge podatke koji su se odnosili na opasna mjesta za lovce bisera, na skrovišta gusara, dobra i loša sidrišta, te na običaje i odijevanje, odnosno golotinju indijanskih djevojaka. Često, zbog pomanjkanja vjetra, morali su se poslužiti i veslima, ali se dogodilo da im je jaki vjetar slomio i jedro i ozlijedio mornare. U potrazi za pitkom vodom kopali su i bunar devet stopa u dubinu, ali bez uspjeha. Vidjeli su i jednog psa, a to je bio jedini koji je ondje viđen prije nego što su onamo došli misionari. Vidali su i mnoštvo divljih koza. S Indijancima su se slabo razumjeli jer su njihove riječi odstupale od Cochime izraza. Voda je uglavnom bila slana i nečista, pa je posljedica pijenja bila neugodna za ljude, a simptomi su bili slični skorbutu. Po crvenim sprudovima zaključili su da su u blizini ušća rijeke Colorado ili Crvene rijeke. Dodir s obojenom vodom izazivao je ulaje. Uz obalu, koja je ovdje bila plitka, pjeskovita, naišli su na mnoge tragove ljudi i životinja. Noću su vidali vatre, ali se danju ovdje nisu pojavljivali Indijanci. Ondje su se vidala i gumna gdje su urođenici tukli sjemenje. F. KONŠČAK je pojedinim uvalama davao i imena. Tako je jednu uvalu do koje su došli na dan sv. Petra i Pavla nazvao i imenima tih svetaca. Mjerenja su provodili neprestano. Tako je na gornjem dijelu Zaljeva petnaest njegovih ljudi dio puta prešlo kopnom, da bi točno uzeli u obzir položaje i smjerove vodenih struja na ulazima u močvare, pa su sve ovo ucrtavali u mape. F. KONŠČAK je zabilježio: »Tijekom putovanja nismo uzimali u obzir geografsku širinu, koja je bila točno unesena u mapu ovog mjerenja.« On zatim upozorava lovce bisera, ukoliko ne dođu u ove krajeve s dovoljnim brojem dobro naoružani i opreznih ljudi, da mogu izgubiti živote. A biserare opominje da dobro postupaju s Indijancima.

U pogledu ovog putovanja F. KONŠČAK je zabilježio: »Prije više godina nači-njen je plan za točno mjerenje Kalifornijskog zaljeva sa svrhom da bi se našla prikladna mjesta za posade, luke i misije. Ovo nije moglo biti izvršeno sve do ove

1746. godine, kada je otac Juan Antonio Balthasar generalni vizitator misija, poslao nalog oca provincijala da izvršim mjerenja Kalifornijskog zaljeva... da bi njegovom Veličanstvu, koga neka čuva Bog, i njegovom kraljevskom vijeću, predočio mogućnosti koje ove obale pružaju za upotpunjenje osvajanja. Primio sam naloge s dužnom poniznošću, provedba je bila teška.... ali važnost službe ipak je nadvladala ostale razloge.« Na kraju svojeg Dnevnika F. KONŠČAK još napominje: »Kapetan Bernardo RODRIGUES DE REO pribavio je dobre kanue i dao odred vojnika, koji su bili potrebni za moju sigurnost i onih koji su pošli s menom. Budući da mu njegova dužnost zapovjednika garnizona nije dozvoljavala da sam predvodi vojnike, on je bio uz nas sve do San Carlosa, najbliže luke do granice i susreta sa svojim čamcima i vojnicima, gdje je osobno rasporedio sve za putovanje, te s nama ostao sve do našeg odlaska.« (L. 15 – s. 81.).

Na temelju detaljnih opažanja i geodetskih mjerenja ovom je ekspedicijom konačno riješena dilema da li je Donja Kalifornija otok ili poluotok. U svom Dnevniku s ove ekspedicije F. KONŠČAK jasno kaže: »Zaljev doista završava na ušću rijeke Colorada,« upravo tako kako je to izvijestio otac KINO. Dakle dokazano je da je Donja Kalifornija na sjevernom svom kraju spojena s američkim kopnom. (L. 39. – s. 304.). F. KONŠČAK o svojim je otkrićima na ovoj ekspediciji izvijestio vizitatora J. BALTHASARA svojim pismom od 31. listopada 1746.

Prikupljeni podaci s ove ekspedicije poslužili su F. KONŠČAKU za izradu zemljopisne karte istraživanog područja, a i šire. Na toj karti nalaze se neka imena i lokaliteti koji nisu prije bili zabilježeni. Njegova su geografska istraživanja našla ubrzo odjeka i u njegovih suvremenika. Tako je KONŠČAKOV suvremenik Jacobo SEDELMAYR koji je djelovao na području Primeria napisao 1747. pismo (L. 40. – s. 481.) svojem rektoru Jose de ECHEVERRIA u kojem između ostalog kaže: »... da je otac Fernando (Konščak) izvijestio da je Kalifornija poluotok...« Iako je otac F. E. KINO tvrdio ovo isto, a što je otac Augustin de CAMPOS neosnovano osporavao, danas je ovo riješeno«. (L. 41. – s. 51.). Povjesničar P. M. DUNNE spominje također da je F. KONŠČAK 1746. istraživao rijeku Colorado (L. 32 – s. 62), što i sam F. KONŠČAK u svom Dnevniku opisuje.

KONŠČAKOV vrlo zanimljiv i iscrpan Dnevnik, pisan na španjolskom jeziku, prema podacima I. SOMMERVOGELA (L. 17. – IV., 1192.) nosi naslov: »Derrotero del viage, que en descumbrimiento de la Costa oriental de la California, hasta el Rio Colorado, en donde se acaba su Estrecho, hizo el Padre Fernando Consag, de la Compania de Jesus, missionero de Californias, per orden del Padre Christoval de Escobar y Llamas, Provincial del Nueva — España de la C. d. J. Año de 1746.«

Jedan španjolski rukopis (L. 42.) o ovom Dnevniku nalazi se i u British Museumu u Londonu (Catal. of M. S. in the Spanich language t. II. p. 410.) a prema podacima I. SOMMERVOGELA (L. 17.) nosi naslov: »Description compendiosa de lo descubiento y concido de la California, por el Padre Fernando Gonzago de la C. d. J. 1746« (L. 19. – s. 108.). O KONŠČAKOVU Dnevniku i geografskoj karti Kalifornije pisano je u XVIII. st., u Meksiku 1748. i 1764. god. (L. 43.), zatim u Parizu 1767. god. (L. 44.) i u Veneciji 1789. god. (L. 45.).

KONŠČAKOV Dnevnik s prve ekspedicije »entrada«, kako ovu on naziva, po prvi put je objavljen 1748. u Ciudad de Mexico u djelu Jose Antonia VILLASENORA Y SANCHESES: »Theatro americano, description general de la Nueva España« te u drugom izdanju iz 1952. god. (L. 98. – s. 272. – 294.) (L. 46. – s. 272. – 294.). O tome govori i povjesničar H. H. BANCROFT u svojem

djelu »The Works — History of North Mexican States« objavljenom u San Franciscu 1884. (L. 29. — s. 464.).

Dnevnik u skraćenom obliku objavljen je u djelu Jose de ORTEGA-Juan Antonio BALTHASAR: »Apostolicos afanes de la Compañia de Jesus«...« tiskanom u Barceloni 1754. godine (L. 47.). Pored glavnog teksta ovog djela za koje se pretpostavlja da potječe od isusovačkog misionara Jose de ORTEGA (Meksiko, 1700. — Španjolska 1768.) ili možda i od isusovaca Juana Francesca LOPEZA (Caracas, Venezuela, 1699. — Ferra, Italija, 1783.), u spomenutom se djelu, uz KONŠČAKOV »Diario«, nalaze još i izvješća nekih drugih autora. J. ORTEGA poznat je po tome što je 1732. objavio Kastiljskokorski rječnik koji je ponovno tiskan 1888. u Tepicu u Meksiku.

KONŠČAKOV dnevnik, a i njegovu geografsku kartu je zatim 1757. tiskao u Madridu isusovac Andres Marcos BURRIEL (1719. — 1762.) uvrstivši ga u djelo A. M. BURRIEL — M. VENEGAS: »Noticia de la California...« (L. 48 — III — s. 140 — 194), napisanom na temelju bilježaka koje je prikupio isusovački misionar Miguel de VENEGAS (? — 1764.) koji je putovao Meksikom i Kalifornijom. Ovo je bilo prvo i najvažnije djelo o Kaliforniji, a objavljeno je još za života F. KONŠČAKA. M. VENEGAS je u djelu »Noticia de la California« pisao o Kalifornijskom zaljevu pod naslovom »Sono de California... per el P^c Fernando Consag...« (L. 48, L. 12 — s. 416.). U Appendixu 3. nalazi se pomorsko putovanje oca Konščaka (Consag) do rijeke Colorado, 1746., te geografska karta Kalifornijskog zaljeva i obale koju je on otkrio (1747). Tako to navodi H. R. WAGNER (L. 12. — s. 425.).

Ovo se prvo izdanje »Noticia de la California« nalazi danas u knjižnici zbirke Shea u Georgetown University u Washingtonu D. C. (L. 32. — s. 63.). O nastanku ovog važnog djela Maguel del BARCO daje slijedeće podatke: Isusovac Miguel de VENEGAS dobio je oko 1734. zadatak od svojih pretpostavljenih da na temelju sabranih izvještaja, geografskih karata te raznih ostalih podataka napiše rad »Empresas apostolicas de los padres misionaros de la Compania de Jesus, de la provincia de Nueva España, o bradas en la conquista de Californias, debidas y consagradas a patrocinio de Maria Santisima, Conquistadora de nuevas gentes, en su sagrada imagen de Loreto.« Ovo je djelo M. VENEGAS završio 5. kolovoza 1739. Rukopis je zatim poslan u Španjolsku da bi ondje bio objavljen. Nakon toga je isusovac A. M. BURRIEL dobio ovaj rukopis da ga pregleda. On je ustanovio da mnogo toga treba izmijeniti i nadopuniti o događajima na poluotoku do 1752. i uvrstiti podatke putovanja do 1754. generalnog isusovačkog prokuratora Nove Španjolske u Madridu padre Ignacia ALTA MIRANO, te da bi trebao uvrstiti i primjedbe od strane »Real Academia de la Historia« u Madridu. Tako je A. M. BURRIEL 1757. završio i preradu ovog djela M. VENEGASA i ostalih, a djelo je dobilo novi naslov: »La Noticia de la California y de su conquista temporal y espiritual hasta el tiempo presente« (L. 48), a objavljeno je u tri dijela u Madridu 1757. godine (L. 27. — s. XII. — XIII.).

Djelo »Noticia de la California« prevedeno je na engleski jezik 1759. godine (London, James RIVINGTON, 2 sv.) pod naslovom »A natural and civil History of California...« (L. 99.). O tome daje podatke H. R. WAGNER (L. 12 — s. 417.).

Iz ovog engleskog prijevoda djelo je prevedeno 1761/62 na nizozemski jezik (L. 49.). O jednom prijevodu na francuski donosi podatak H. R. WAGNER (L. 12. — s. 419.) pa navodi slijedeći naslov: »Histoire naturelle et civile de la Californie«, Paris 1766. (L. 50.). Za francuski prijevod iz 1796/97. godine (L. 51.) kao prevodilac se oz-

načava s M. E., a to je vjerojatno Eidous. U tom se prijevodu KONŠČAKOV »Dnevnik« nalazi u 3. svesku, prema podacima M. VANINA (L. 19.).

VENEGAS-BURRIELOVO djelo (L. 48.) prevedeno je s engleskog (L. 99.) na njemački jezik 1769/70. godine, a nosi naslov: »Natürliche und bürgerliche Geschichte von Californien...« (L. 52.).

Djelo »Naticia de la California« i svi njegovi prijevodi, u kojima se nalazi i Dnevnik prve ekspedicije, uveli su Ferdinanda KONŠČAKA već prije dva stoljeća u svjetsku znanstvenu literaturu. Ovome je u našem stoljeću znatno pripomoglo i djelo M. D. KRMPOTIČA »Life and Works of the Rev. Ferdinand Konščak, S. J.«, objavljeno 1923. u Bostonu, Massachusetts (L. 15.).

Spomenuto djelo J. de ORTEGA–J. A. BALTHASAR: »Apostolicos afanes...« (L. 47.) s novim i poduljim uvodom ponovno je 1887. objavio u Meksiku Manuel de OLAGUIBEL pod naslovom »Historia del Nayarit, Sonora, Sinaloa y ambas Californias (L. 53.). U tom se djelu nalazi i Dnevnik prve ekspedicije F. KONŠČAKA.

U predgovoru najnovijeg meksičkog izdanja »Apostolicos afanes...« iz 1944. godine (L. 54.) spominje se da je u izdanju od 1887. (L. 53.) prvi svezak djela napisao Padre J. ORTEGA, a da je druga dva sveska napisao vizitator i provincijal J. A. BALTHASAR. Tu se također navodi da su u ovim svescima opisana istraživanja koja su izvršili F. E. KINO, I. KELLER, J. SEDELMAYR i F. KONŠČAK. U izdanju od 1944. godine (L. 54. – s. 387. – 422.) opisane su sve ekspedicije F. KONŠČAKA, a u prvom redu ekspedicija iz 1746. (L. 54. – s. 380. – 386.).

Novo izdanje djela A. M. BURRIEL–M. VENEGAS: »Noticia de la California« (vidi L. 48.) objavljeno je u Cindad de Mexico 1943. (L. 55.). U njemu se napominje od F. KONŠČAKA potvrđena činjenica da je Donja Kalifornija poluotok sjedinjen s američkim kontinentom. KONŠČAKOV Dnevnik je u djelima o povijesti Kalifornije objavljivan u više navrata izvorno na španjolskom ili u engleskom skrećenom prijevodu (L. 15. – s. 46. – 82., L. 11. – s. 161., L. 56. – s. – 180., L. 57. – s. 276., L. 93., L. 5. – s. 321. – 332., L. 83., L. 59. – s. 46. – 58., L. 35., L. 60. – s. 286. – 287., L. 61. – s. 193. – 194., L. 45. – s. 120. – 122.). Američki povjesničar Hubert Howe BANCROFT naziva ovu ekspediciju jednim od najvećih događaja tog vremena (L. 29. – s. 462. – 463.). On daje mnogo podataka o F. KONŠČAKU i njegovom radu, a donosi i njegove geografske karte.

Iz djela »Apostolicos afanes« (1754.) (L. 47.) i iz »Noticias de la California« (1757.) (L. 48. – Appendix, s. 140. – 194.) prenesen je KONŠČAKOV Dnevnik prve ekspedicije, a i geografska karta na strani 194., 195. u stotinjak novih djela, kako to navodi J. P R P I Č (L. 1. – s. 5.).

Uprava Družbe Isusove u Meksiku dostavila je odmah KONŠČAKOV Dnevnik i geografsku kartu u Madrid, gdje su kraljevi savjetnici nastojali da sve ovo odbiju. J u a n d e U L L O A je sve ovo smatrao fantazijom i osporio je vrijednost KONŠČAKOVIH podataka, ali to je bilo po posljednji put. Konačno je kraljevskim dekretom službeno potvrđena geografska činjenica prema kojoj Donja Kalifornija »nije otok već čvrsto tlo« povezano svojim gornjim ili sjevernim dijelom s Novim Meksikom (L. 32. – s. 62., L. 62. – s. 59., L. 33. – s. 237. – 239., L. 6. – s. 502.).

U djelu »Storia della California« (L. 45) isusovca F. Javiera CLAVIGERA objavljenom 1789. u Veneciji, nalaze se KONŠČAKOV Dnevnik i geografska karta.

Španjolski prijevod ovog djela objavljen je 1852. u Meksiku pod naslovom »Historia de la antigua o Baja California...« (L. 63.). Ovom izdanju nije priložena gore

spomenuta stara geografska karta jer nije, kako izdavač kaže, pouzdana, pa je umjesto nje priložena suvremena geografska karta Kalifornije.

Engleski prijevod djela »Storia della California« objavljivan je u nastavcima 1858/59. u »San Diego Herald«, San Diego, California, a prestao je izlaziti s knjigom II. poglavlje 30. (L. 12.–s. 486.).

I suvremena povijesna literatura u svijetu osvrće se na KONŠČAKOV »Dnevnik« s prve ekspedicije. Ovo je učinio Henry R. WAGNER 1937. u svojem djelu »The Spanish Southwest 1542.–1794.« (L. 12.–s. 417.–426.). Engleski prijevod Dnevnika (L. 93.) prve ekspedicije načinio je M. D. KRMPOTIĆ (L. 15.–s. 46.).

U drugom izdanju djela J. A. VILLASENORA Y SANCHEZ »Theatro americano...« (L. 46.), koje je objavljeno 1952., nalazi se također i »Dnevnik«, kako to navodi E. BURRUS (L. 64.–s. 63.).

5. 2. Druga ekspedicija.

F. KONŠČAK je na zahtjev provincijala Nove Španjolske J. A. BALTHASARA, a u svrhu pronalazjenja prikladnih položaja za nove misijske stanice pošao zajedno s kapetanom španjolske vojske Don Fernandom Xaviero RIVERA Y MONCADA, sinom zapovjednika Loreta, te odredom španjolskih vojnika i skupinom Indijanaca na svoju drugu ekspediciju. Za ovo putovanje sastavljena je skupina ne samo od vojnika već i od više od stotinu Indijanaca-kršćana, djelomično iz San Ignacija, a djelomično iz pograničnih krajeva. Time se postiglo najbolje osiguranje od urođenika među koje se trebalo otići (L. 27.–s. 272.). Ekspedicija je krenula iz San Ignacija odnosno La Piedada 22. svibnja 1751. kopnom na sjever, na konjima i mazgama, dobro opskrbljena zalihama. Prolazilo se gorjima San Pedro Martin i Madre Sierra koja kalifornijski poluotok dijele na zapadni prohodni i istočni manje prohodan. Kretalo se zatim suhim dolinama obale Tihom oceana sve do 30° sjeverne širine, sjeverno od uvale Sebastian Vizcaino, približno na širini današnje Punta Pieta. F. KONŠČAK je sustavno prikupljao podatke o tamošnjim Indijancima, o flori i fauni, a posebno se kao i na prvoj ekspediciji, posvetio traženju izvora pitke vode, neophodne budućim misijama, uspostavljao je prijateljstva s tamošnjim indijanskim stanovnicima.

Ekspedicija se kretala gorovitim predjelima u kojima je mjestimično bilo i izvora s pitkom vodom. U ovom su se gorju povremeno čuli i podzemni tutnjevi, a bilo je i potresa. F. KONŠČAK je opazio i kolebanje magnetske igle pod utjecajem okolnih bregova. Kako se ekspedicija približavala Tihom Oceanu, to je vidljivost postajala sve slabija zbog česte i guste magle. Točnije mjerenje s kompasom bilo je otežano zbog magle. U daljini u Oceanu bio je vidljiv otok Cedros, koji je pretežno bio u magli, pa su ga Indijanci nazivali Vamalgua ili Guamalgua što znači kuća ili stan u magli. Između otoka Cedrosa i Ceniza vidjeli su u daljini visoki, ali ne vrlo velik otok za koji je F. KONŠČAK smatrao da je to onaj koji pomorci nazivaju Filipinas de Gadalupe. Sve je, međutim, bilo nejasno zbog magle.

Susreti s indijanskim plemenima bili su zanimljivi. Indijance su posebno zanimali konji koje su oni pomno promatrali. Pojedine skupine Indijanaca imale su velike rupe u ušnim resicama u koje su stavljali šiljke od strelica, guštere, pa i zečeve. Idoli, koje su izrađivali od trave, bili su neobični i vrlo raznoliki. Od Indijanaca su istraživači čuli da su ovuda prije nekoliko godina plovili veliki brodovi. To su bili neki od onih španjolskih brodova koji su iz Kine prevozili porculan. Ovo se i

potvrdilo brojnim krhotinama tanjura i posuda koje je ekspedicija pronašla u pješčanom sprudu u kojem su se nalazili i ostaci razbijenog broda. Na ovoj su obali ovakvi udesi bili česti. Članovi ekspedicije sabrali su na obali Oceana mnoštvo jestivih školjki koje su na povratku ponijeli za ishranu.

F. KONŠČAK je opisao i jedno plosnato drveno oružje u obliku slova C koje Indijanci bacaju uz tlo na zečeve. Ovo oružje oni upotrebljavaju i u međusobnim okršajima. Ovdje se očito radi o jednoj vrsti bumeranga kakav upotrebljavaju urođenci u Australiji, Indiji i Etiopiji, pa i Egiptu.

Putovanje po strmim i neprohodnim djelovima poluotoka, bilo je vrlo naporno pa je poginulo i nekoliko sudionika ekspedicije koja se 8. srpnja 1751. iscrpljena vratila do naselja La Piedad, sjeverno od San Ignacija. Ondje je slijedeće godine F. KONŠČAK osnovao misijsku postaju Santa Gertrudis. (L. 65.–s. 84.–134., L. 29.–s. 469., L. 47.–s. 391.–429., L. 54.–s. 387.–422., L. 22.–s. 57.).

F. KONŠČAK je i na ovoj drugoj svojoj ekspediciji vodio iscrpan Dnevnik na španjolskom jeziku, poznat pod nazivom »El diario del viajo que hizo el Padre Fernando Consag en 1751«. Ovaj je Dnevnik već 1754. bio objavljen u Barceloni u djelu J. A. BALTHASAR-J. ORTEGA: »Apostolicos afanes...« (L. 47.–s. 391.–429.). Dnevnik je objavljen i u kasnijim izdanjima ovog djela iz 1887. godine (L. 53.) i iz 1944. godine (L. 54.–s. 397.–422.). I ovaj je Dnevnik pisan zanimljivo te sadrži brojne podatke koji se odnose na geografiju, hidrografiju, etnografiju, indijanska plemena, a dakako i na tijek samog putovanja. U njemu se govori i o mjerenjima, te o određivanju geografske širine pojedinih pozicija. Preveo ga je na engleski (L. 65.) M. D. KRMPOTIĆ i objavio u svojoj knjizi »Life and Work...« (L. 15.–s. 83.–134.) o kojoj je ovdje već bilo govora. Za ovu drugu ekspediciju povjesničar P. M. DUNNE kaže da je KONŠČAKA učinila jednim od najvećih istraživača Kalifornije (L. 5.–s. 332.).

Uskoro nakon povratka s ove druge ekspedicije učinjene su pripreme za novu misijsku postaju koja je smještena 29 milja sjeverno od San Ignacija, na 28° 5' sjeverne širine i 113° 5' zapadne duljine. To je bila već spomenuta buduća misija Santa Gertrudis, osnovana 1752. godine. F. KONŠČAK je onamo poslao pokrštene Indijance da, na njihov način, podignu, bez čavala i čekića, privremenu crkvu i nastambe. Za voditelja ovih radova odredio je vrlo vještog i okretnog pokrštenog slijepog Indijanca Andrea COMANJI.

Nakon završetka ovih radova njemački isusovac Jorge RETZ, koji je kroz godinu dana u San Ignaciju učio indijanski jezik, bio je u ljetu 1752. odaslan da na ovom mjestu otvori novu misijsku postaju Santa Gertrudis, gdje se tada već nalazilo preko 600 Indijanaca koje je pokrstio F. KONŠČAK (L. 15.–s. 8.).

5.3. Treća ekspedicija

Ponovno, iz jednakih i istih razloga uvjetovanih interesima kraljevstva, a i zbog toga jer obje prethodne ekspedicije nisu, u pogledu lociranja novih misijskih postaja, bile uspješne, F. KONŠČAK je na zahtjev tadašnjeg glavnog isusovačkog vizitatora Meksika Augustina CARTA pošao na svoju t r e ć u e k s p e d i c i j u, zajedno s kapetanom Don F. X. RIVERA Y MONCADA i vojnicima. S njima su pošli i Indijanci koji su im bili vodiči po neprohodnim krajevima i gudurama. Ekspedicija je krenula kopnom s konjima i mazgama iz San Ignacija, pa je u lipnju i srpnju 1753. prolazila istočnom stranom Kalifornijskog poluotoka, smještenom između

visokih Cordillera ili Sierra Madre (koji prolaze od Juga prema Sjeveru) i tzv. crvenog mora, tj. Kalifornijskog zaljeva.

Ekspedicija je, u unutrašnjosti Sierre, došla do mjesta nasuprot uvali San Luis Gonzaga, na 31° sjeverne širine. F. KONŠČAK je vršio svoja mjerenja na cijelom ovom putovanju, a povremeno prisustvo mnoštva malih ptica ukazivalo mu je na blizinu pitke vode. On je tada obišao i razgledao neke otoke uz istočnu obalu zaljeva i dao im nova imena (L. 10. – s. 153.). Na ovoj je ekspediciji, gladan i žedan, prevalio na konju stotine milja.

Tako je F. KONŠČAK, devedesetak milja od misije San Gertrudis, ponovno došao do područja San Lui Gonzaga, na mjesto koje su tamošnji Indijanci nazivali Adac. On tada ondje nije pronašao vrelo Adac, ali je ono naknadno pronađeno 1758. Tu je namjeravao osnovati novu misijsku postaju San Francisco de Borja. Ovo međutim njemu nije uspjelo zbog bolesti i iscrpljenosti, a to je kasnije, 1762., učinio isusovac Venceslav LINCK. (L. 11. – I. – s. 165., L. 29. – s. 470.).

Ovu je treću ekspediciju prvi proučavao P. M. DUNNE i opisao u svojem djelu »Black Robes in Low California«, objavljenom 1968. (L. 5. – s. 332. – 334.). Prema njegovom mišljenju i sudu napredak Kalifornije potaknut je velikim isusovačkim istraživanjima, kako to navodi George PRPIĆ (L. 32. – s. 64.).

Na ovoj svojoj trećoj ekspediciji F. KONŠČAK je također vodio Dnevnik za koji se, međutim, ne zna da li je negdje sačuvan (L. 19. – s. 110.). No o ovom dnevniku govori KONŠČAKOV biograf F. ZAVALLOS pa kaže da je F. KONŠČAK u svojem kratkom opisu ove ekspedicije s mnogo pohvale spomenuo kapetana F. X. RIVERA Y MONCADA koji ga je pratio na ovom putovanju (L. 15. – s. 148.). Zanimljivo je da su franjevci kasnije u Gornjoj Kaliforniji ekskomunicirali F. X. RIVERU (L. 25. – s. 24., 27.). Ova treća ekspedicija iz 1753. spominje se i opisuje u djelu VENGAS-BURRIEL: »Noticia de la California« (L. 48. – Libro IV. Cap. IV. – V.) (L. 66. – s. 37. – 38.).

Nešto prije (1744.) a i poslije F. KONŠČAKA (1749.) njegov je vršnjak i prijatelj u San Ignaciju, misionar iz Bavorske Jacobo SEDELMAYR istraživao ušće rijeke Gila na rijeci Colorado (L. 67. – s. 48.) pa je i on potvrdio da Donja Kalifornija nije otok. On je pošao iz Tubumata na tri velike ekspedicije do današnje Salt River u Arizoni, te nastavio prema Istoku do ušća rijeke Gila u rijeku Colorado, te istraživao zemlje plemena Quiquama i Yuma (L. 68.), gdje se još i danas nalazi rezervat indijanskog plemena Yuma.

KONŠČAKOVA geografska istraživanja bila su osnova za rad i pothvate kasnijeg španjolskog istraživača franjevca Junipero SERRA s Malorce nakon njegovog dolaska u Meksiko 1750. On je 1769. godine sudjelovao u ekspediciji koju je predvodio španjolski časnik Gaspar de PORTOLA koji je nakon što je 1767. bio postavljen za guvernera Donje Kalifornije, zauzeo Gornju Kaliforniju i ondje osnovao jednu fanjevačku misiju. G. de PORTOLA je zatim došao do San Diego, Monterey i San Francisca, koja je područja stavio pod vlast španjolskog kralja, te je osnovao misiju u San Diegu, prvu u Gornjoj Kaliforniji kojom je upravljao J. SERRA. Nakon toga ondje je osnovao još osam misija. G. de PORTOLA vratio se u Meksiko gdje je 1776. postao guvernerom Puebla (L. 9. – s. 155., 173.).

J. SERRA je kasnije došao u žestoki spor s kapetanom F. X. RIVERA Y MONCADA (koji je završio njegovim izopćenjem) (L. 29. – I. – s. 264. – 273., L. 69. – II. – s. 88. – 119., L. 70. – I. – s. 48. – 58., 67. – 70.).

6. O sadržaju dnevnika Konščakovih ekspedicija

F. KONŠČAK u Dnevniciima svojih ekspedicija govori o geografskim podacima važnim za plovidbu, dakle o zaljevima i mogućim lukama, o dubinama mora uz obalu, o podmorskim i ostalim grebenima i o otocima. On daje podatke o smjerovima i jakosti vjetrova. Govori o kompasu i opaženim odstupanjima magnetske igle pod utjecajem okolnih »magnetskih« bregova. U Dnevniciima se često nalaze bilješke o izvršenim mjerenjima, te o tome kako se u p o d n e ekspedicija zaustavlja da bi se promatrala visina Sunca, odnosno da bi se izvršila mjerenja (L. 15. – s. 150.). Ova su mu promatranja bila potrebna za određivanje geografske širine mjesta na kojem se ekspedicija upravo nalazila.

Za razliku od R. BOŠKOVIĆA i Ch. MAIERE, koji su pri svojim mjerenjima astronomskih i geodetskih podataka bili opremljeni mnogim i tada suvremenim pomagalicama i instrumentima, F. KONŠČAK je u nepoznatim krajevima i uz veoma nepovoljne i vrlo opasne uvjete sam i s oskudnim pomagalicama, koja su se sastojala od kompasa, durbina, astrolaba, a vjerojatno i ploče za mjerenje (kutomjerom), izvršavao svoja opažanja i mjerenja.

S obzirom na to da F. KONŠČAK osim kompasa i sata, a i samog mjerenja, ne spominje nikakve druge geodetske ili astronomske instrumente, važne su bilješke koje je o mjerenjima u vezi svojih ekspedicija načinio i s u s o v a c V. LINCK, koji je 1762. došao u misiju Santa Gertrudis da ondje pomaže već prije spomenutom isusovcu G. RETZU koji je prije pomagao F. KONŠČAKU. V. LINCK kasnije se također posvetio geografskim istraživanjima, pa je u veljači 1766. pošao na ekspediciju u sjeverni dio Donje Kalifornije te je prispio i do mjesta do kojeg je F. KONŠČAK došao na svojoj trećoj ekspediciji. V. LINCK u jednom svojem pismu spominje KONŠČAKOVA istraživanja, a služio se i njegovim podacima i geografskom kartom, te govori i o instrumentima koje je on sam upotrebljavao, nesumnjivo i na svojoj važnoj ekspediciji 1766. godine. Instrumenti koje on spominje bili su teleskop, koji naziva »el anteoyo de larga vista«, te astrolab, »el astrolabio«. Teleskop mu je omogućio da promatra udaljena područja do kojih inače nije mogao doći. Pomoću astrolaba, tj. jednostavne odavno poznate kružne naprave za viziranje nebeskih tijela, podijeljene na stupnjeve, s izvjesnom je točnošću mjerio visinu Sunca. (L. 102.) Iz tako dobivenih podataka proračunavao je geografsku širinu dotičnog mjesta. Ova je dva instrumenta spomenuo W. LINCK u svojem pismu od 20. studenog 1765. upućenom iz Sierra de Indios bravos isusovcu Juan de ARMESTRO, blagajniku misija u Donjoj Kaliforniji. Ove instrumente nije spominjao u Dnevniku svoje ekspedicije iz 1766. godine (L. 71. – s. 23. – 24. i L. 106.)

F. KONŠČAK je posebnu pažnju na svojim ekspedicijama posvetio istraživanju i podacima o izvorima pitke vode, a i pašnjacima potrebnim za buduće misije. Zanimali su ga svi meteorološki, geološki podaci, te fauna i flora na moru i kopnu, pa tako spominje zečeve, razne ptice, ribe, morske vidre, školjke s biserima i ostale životinje. Uvijek je pri tome davao podatke i o mjestima na kojima je vidio i opazio spomenute životinje ili biljke.

H. ASCHMANN u svojem djelu »The Central Desert of Baja California«, objavljenom 1959., smatra da je čitanje KONŠČAKOVOG dnevnika s prve ekspedicije zanimljivo jer »relativno malo etnografskih i demografskih podataka u tom dnevni-

ku ima posebnu važnost, budući da su ovi vezani uz lokacije koje se mogu odrediti» (L. 18. – s. 22., L. 66. – s. 35.).

H. H. BANCROFF dosta potanko opisuje sve tri KONŠČAKOVE ekspedicije, pa s tim u vezi kaže: »Možda je najvažniji događaj u tom periodu bilo istraživanje oca Consaga obale gornjeg zaljeva u 1746. godini. (L. 72. – I. – s. 463. – 466., L. 18. – s. 23.).

U Dnevnik druge ekspedicije F. KONŠČAKA iz 1751., koja se kretala prema sjeveru Kalifornije između Sierra Madre i Tihog oceana, bilo je spomenuto drvo iz vrste koja do tada nije bila poznata. Ovo se drvo danas stručno naziva »*Idria columnaris*«, a karakteristično je za pustinju srednje Donje Kalifornije, u blizini Puerto Libertad u Sonaru. *Idria* je drvo – palma stupastog oblika visine 10 do 15 metara s velikim grmolikim bodljikama u kojima se prigodice javlja lišće. F. KONŠČAK i ljudi iz njegove pratnje u ekspediciji ovakvo su visoko i ravno drveće bez grana nazivali »*cirios*«, što je na španjolskom naziv za oltarsku svijeću. Ovakvo drveće počinje se nalaziti u blizini misije San Gertrudis i oko 29° sjeverne širine. Na području misije San Borja, na 31° sjeverne širine ovo drveće je rijetko. Indijanci tih područja nazivali su ovo drvo »*milapa*«. (L. 27. – s. 93.).

Ponašanju i običajima indijanskih plemena F. KONŠČAK je posvećivao mnogo pažnje. On je već na svojim ekspedicijama (1746.) upoznao a zatim i opisao oskudni način odijevanja muškaraca i žena raznih indijanskih plemena (L. 27. – s. 198.).

Susreti F. KONŠČAKA s Indijancima na njegovim vizitacijama bili su srdačni. (L. 27. – s. 200.).

Obilje podataka u zanimljivo pisanim dnevnicima F. KONŠČAKA pruža široko polje rada za daljnju i opširniju razradu svih njegovih opažanja i bilježaka.

7. Geografske karte donje kalifornije Ferdinanda Konščaka

KONŠČAKOVI suvremenici smatrali su da je njegova potvrda o tome da je Donja Kalifornija poluotoka bila doprinos izgradnji važnih kopnenih putova za osvajanje cijelog ovog područja (L. 59. – s. 191.). Geografsku kartu koju je sastavio nakon povratka sa svoje prve ekspedicije, a koja nosi nadnevak: San Ignacio 31. de octubre de 1746. KONŠČAK je posvetio vizitatoru Juan Antonio BALTHASARU. Ova dobra karta (iz koje se jasno vidi da Kalifornija ima karakter poluotoka) nosi naslov: *Seno de California y su costa oriental nuevamente descubierta de las Virgenes, hasta su terminos, que es el Rio Colorado, ano de 1747. por el Pe. Ferdinando Consag de la Comp. de IHS Misionero, en la California* (L. 22. – s. 60–61.). Ovo u hrvatskom prijevodu glasi: »Zaljev Kalifornije i istočna obala nanovo otkriveni i pregledani od rta de le Virgenes do granice koju čini rijeka Colorado. Od oca Fernanda Consaga od Družbe Isusove, misionara Kalifornije. Godine 1746. Bryan J. CLINCH (L. 11. – s. 161.) smatrao je (1904.) da su sve KONŠČAKOVE geografske karte izgubljene nemarom uprave u Meksiku, što se srećom nije dogodilo. Jedna kopija KONŠČAKOVE geografske karte sačuvana je u British Museumu u Londonu, a jedna u Arhivu Španjolske (L. 73. – s. 38., L. 19.). Jedan primjerak (originalne) KONŠČAKOVE geografske karte nalazi se danas u »Library of Congres« u Washingtonu D. C.

Kao što je već spomenuto, u III. svesku djela VENEGAS-BURRIEL: »Noticias de le California...«, objavljenom 1757. u Madridu (L. 48), nalazi se i KONŠČAKOVA geografska karta koja nosi naslov »Seno de California...« obilježena godinom 1747.

E. BURRUS 1967. (L. 64.) za KONŠČAKOVU geografsku kartu kaže: »Ima malo meksikanskih geografskih karata koje su bile kopirane ili reproducirane (umnažane) toliko puta kao one od F. Konščaka pod istim naslovom ali različitog obima.« E. BURRUS je u svojem razmatranju (L. 64. – s. 63. – 68.) ovu geografsku kartu podijelio na dvije: »Prva« karta (A) od 27° do 33° 20' sjeverne širine predstavlja područje označeno u naslovu karte. »Druga« karta (B) obuhvaća cijeli poluotok Kalifornije a i zapadnu obalu Nove Španjolske od 21° do 34° sjeverne širine. Obje ove karte imaju mjerilo u španjolskim (legua) i francuskim miljama (1 legua španjolska = 6,368 km), 1 milja francuska = 0,875 legua španjolskih = 5,572 km. Na ovim kartama nisu naznačeni stupnjevi geografske duljine.

Od rukopisnih (geografskih) KONŠČAKOVIH k a r t a poznata je samo jedna, a to je »Prva« karta (A), ona koja je bila priložena izvještaju određenom i poslanom isusovačkom provincijalu. To je maleni crtež (14 × 21 cm), mnogo manji (inferior) od kopije koju je dvije godine kasnije otac P. M. NASCIMBEN poslao kalifornijskom bratu (isusovcu). F. KONŠČAK nije nacrtao »Drugu« kartu (B) kako se to danas smatra.

A. M. BURRIEL nastojao je sabrati što više dokumenata i zemljopisnih karata za svoje izdanje »Noticia de le California« (L. 48.) prema VENEGASOVIM »Empressas apostolicas...« (L. 26.), o čemu postoji korespondencija u Huntington Library i u Real Academia de la Historia (L. 74.). Tada je isusovcu P. M. NASCIMBENU bila povjerena kartografija Kalifornije i crtanje geografskih karata. Prva od ovih bila je kopija »Prva« karta (A) od KONŠČAKA, a druga je bila proširenje ove

iste geografske karte sastavljene od novih elemenata, a također i drugih nepoznatih KONŠČAKOVIH karata ili još vjerojatnije od drugih tada postojećih karata.

Da bi načinio razliku između dviju KONŠČAKOVIH karata, A. M. BURRIEL je »Prvu« karta (A) nazvao: »Seno de California y su costa oriental nuevamente descubierta y registrada desde el cabo de las Virgenes hasta su termino, que es el rio Colorado, ano 1747. (sic); por el Padre Fernando Consag de la Compania de Jesu, misionero en la California«. (Dakle razlika postoji samo u godinama 1746. i 1747.). Ova se karta nalazi u izdanju iz 1757. (L. 48. – III. – s. 194. – 195.) i u ponovnom otisku iz 1944. (L. 55. – III.).

A. M. BURRIEL je »Drugoju« karta (B) promijenio naslov, te ju je nazvao: »Mapa de la California, su golfo y provincias fronteras en el continente de Nueva España«. Posveta ove karte glasi: »Al Rey N. S., la Provincia de la Compania de JHS de Nueva España 10 O.D.C. 1757.« Svi primjerci prvog izdanja knjige (L. 48.) ne sadrže geografske karte (u prvom svesku).

A. M. BURRIEL načinio je različite kopije »Prve« (A) i »Druge« (B) karte koje je kasnije reproducirao E. BURRUS u svojem djelu »Kino escribe a la Duquesa« (L. 71.). A. M. BURRIEL tako je sastavio nove karte, od kojih neke nisu objavljene. Većina kopija »Prve« karte (A) koje je vjerojatno crtao Pedro Maria NASCIMBEN (i stoga suvremene) nalaze se u AGI »Mapas y Planos de Mexico«, uz naznaku da je KONŠČAK ove načinio 1746. te da se čuvaju u gradu Guadalajara u Meksiku. Dimenzije ove karte su 64,8 × 75,3 cm, a ona nosi isti naslov kao već spomenute kopije od P. M. NASCIMBENA, dakle: »I H S Seno de California...« (AGI, tj. Archivo General Ibero).

Druga kopija »Prve« karte (A), vjerojatno nešto malo kasnija od one iz AGI, nalazi se, kao što je već spomenuto, u British Museumu u Londonu (L. 75. – s. 428.) s naslovom koji već poznamo. Kartu je Muzej kupio 2. prosinca 1848. od nekih M. Fr. MICHELENA i REINA.

Od obih KONŠČAKOVIH karata reproduciranih u VENEGAS – BURRIEL: »Noticia de la California...« (L. 48. i L. 55.) ima više kopija reproduciranih kao faksimili ili sa znatnim izmjenama.

BURRIELOVE varijante »Prve« (A) i »Druge« (B) karte reproducirane su u novom izdanju »Noticia de la California« (L. 55.) i u drugim djelima (L. 76., L. 77.). Tako se varijanta »Prve« karte (A) kao faksimil nalazi u djelu IVES: »Dating of 1756 Eruption« (L. 78.), a varijanta »Druge« karte (B) u djelu WILBUR: »Juan Maria Salvatierra« (L. 79.) kao i u djelima mnogih drugih autora. Najbrojnije su geografske karte koje su proizašle iz varijante »Druge« karte (B), a neke su od ovih znatno izmijenjene; tako npr. »Carta de'la California: suo golfo e contracosta della Nuova Spagna« koju je 1788. crtao Ramon TARROS, a gravirao J. ZAMBELLI, objavljena je u djelu F. J. CLAVIGERO: »Storia della California« 2. tom. 1789. u Veneciji (L. 45.), a seže od 20° do 36° sjeverne širine.

Ova je ista karta, samo pod španjolskim naslovom »Mapa de le California: su golfo y provincias fronteras en el Continente de Nueva España«, objavljena u djelu VENEGAS – BURRIEL: »Noticia de le California« I. tom. Madrid 1757. (L. 48., L. 13. – s. 20.).

Među znatno izmijenjene varijante »Druge« karte (B) spada i »Carta de la California, no. V«.

U znamenitoj francuskoj »Encyclopédie« (Supplément 5e Cartes), koju su u Parizu od 1751. do 1780. izdavali filozof Denis DIDEROT (1713. – 1784.) i filozof i ma-

tematičar Jean Lerond D' ALEMBERT (1717. – 1783.) član Francuske akademije, pokretači ove Enciklopedije kopirali su, odnosno preuzeli KONŠČAKOVU geografsku kartu, reproduciranu u francuskom izdanju djela VENEGAS-BURRIELA: »Noticia de la California« (L. 48.) objavljenom u Parizu 1766. pod naslovom »Histoire naturelle et civile de la Californie« (L. 50.) u kojem ova karta nosi naslov: »Catre de la Californie levée par la Societé des Jésuites. Dediée au Roy d'Espagne en 1757«. Izdavači »Enciklopedije« pogriješili su kod reproduciranja karte, pa su ovu pripisali o c u G O N S A Q U E , tako da naslov ove karte glasi: »Carte de la Californie, suivant... V la Societé des Jésuites en 1767: La cote orientale depuis le C. de Virgenas jusqu'à d'embouchure du R. Colorado est extrait de la Carte du P. Ferdinand Gonsaque, Padre KINO,... De Graza...« Ova je geografska karta ponovno reproducirana 1962. u Los Angelesu, California na početku sveska »Encyclopedie«.

Varijantu »Druge« karte (B) također su reproducirali slijedeći autori:

- ANZANTE: u »Nuovo mapa (Paris, 1768.), a ova je više puta tiskana, npr. u TAMAYO: »Atlas«, Mexico 1949., pa ima i rukopisnih kopija u Museo Naval u Madridu (na zidu glavne dvorane).
- Aleksander von HUMBOLDT (Berlin, 1769. – 1859.) istraživač tropske Amerike i centralne Azije, kartu je objavio u djelu »Carte généralé... de la Nouvelle Espagne« Paris, 1804. te u izdanju »Carte du Mexique«, Paris, 1827.
- Thomas KITCHIN gravira karte u djelo ROBERTSON: »History of America« (mnoga izdanja na engleskom, njemačkom, talijanskom itd.).
- ARROW SMITH: »Map of America«, London, 1805. Za ovu je geografsku kartu A. v. HUMBOLDT rekao: »Karta ARROW SMITH iz 1805. nije drugo nego kopija moje.« (L. 64. – s. 63. – 68.).

Zemljopisnu kartu Donje Kalifornije s imenom CONSAG objavio je J. BAEGERT u djelu: »Nachrichten von der Amerikanischen Halbinsel Californien«, tiskanom u Mannheimu, 1772. i 1773. (2. izdanje), (L. 80).

K O N Š Č A K O V A g e o g r a f s k a k a r t a bila je podloga za ostale, odnosno buduće geografske karte područja Kalifornijskog zaljeva, od tada pa do sredine prošlog stoljeća. Kopija ove geografske karte crtane 1746., kopirane više puta, objavljena u dvije verzije 1757., reproducirana je u slijedećim godinama: 1759., 1761., 1766., 1769., 1770., 1779., 1908., 1929., 1943/44., 1955., 1960., 1962., 1966. i 1967.

KONŠČAKOVA geografska karta reproducirana je i u djelu: H. H. BANCROFT: »History of the North Mexican States«, 1886., (L. 72. – v. I. – s. 463.).

Prema KONŠČAKOVOJ karti nacrtano je mnogo geografskih karata Donje Kalifornije. Jednu takvu objavio je M. D. KRMPOTIĆ u svojem već spominjanom djelu: »Life and Work...« (L. 15.) objavljenom 1923. Karta nosi naslov: »California per P. Ferdinandum Consak et per alios«. Ovaj latinski tekst možda upućuje na to da je karta precrtana u okviru Družbe Isusove. Na njoj je označena trasa KONŠČAKOVOG putovanja iz 1746. na potezu od San Ignacija pa do ušća rijeke Colorado.

J. S. ROUCEK napominje kako je tvrdnja da je F. KONŠČAK načinio prvu geografsku kartu Baja California negacija povijesne činjenice jer je F. E. KINO bio prvi koji je izradio takvu geografsku kartu.

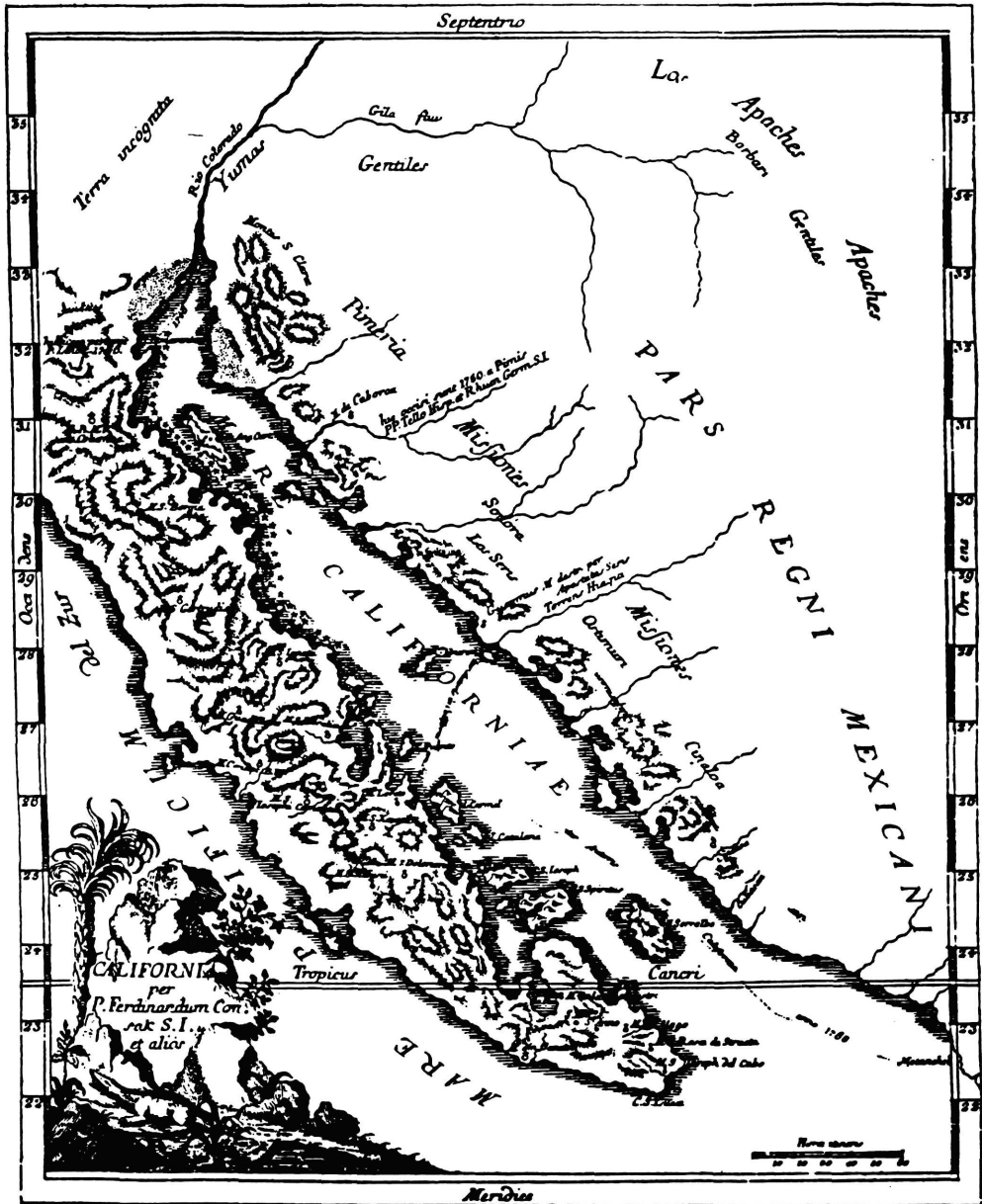
Bonifacio SORIĆ bio je jedini koji je objavio geografsku kartu F. KONŠČAKA (L. 81. – s. 7.) onakvu kakva se čuva kao fotokopija u Library of Congres u Washingtonu D. C. Kopija ove karte nalazi se i u djelu G. PRPIĆA: »Fernando Konščak S.

J. Misionero y Explorador en Baja California« objavljenom u Buenos Airesu 1962. (L. 32. – s. 70.).

H. R. WAGNER (L. 12. – s. 485.) 1937. napominje da je osnov za već spomenutu geografsku kartu: »Carta della California: suo golfo e Contracoste della Nuova Spagna«, koju je 1788. nacrtao Don Ramon TARROS, a gravirao J. ZAMBELLI i koja je bila objavljena u djelu J. F. CLAVIGERA, 1789. u Veneciji (L. 45.), bila KONŠČAKOVA karta, objavljena 1757. u djelu VENEGAS-BURRIEL: »Noticias de California« (L. 48.).

H. R. WAGNER u svom djelu »The Cartography of the North-West Coast of America...« iz 1937. godine kaže: »Na KONŠČAKOVOJ geografskoj karti iz 1746. nalaze se neka imena sjeverno od 25-te paralele koja su inače nezabilježena...« On zatim nastavlja: »Dugačka laguna istočno od Bahia Ballenas, pa štoviše pješčani otok na ulazu od ove, jasno su prikazani, te predstavljaju pravo otkriće« (L. 10. – s. 153.).

U engleskom prijevodu već spomenutog djela J. BAEGERTA »Nachrichten...« (L. 80.) objavljenom 1952. u Berkeley-Los Angelesu (L. 101.) pod naslovom »Observations in Lower California...« nalazi se i karta F. KONŠČAKA koja nosi naziv: »California per P. Ferdinandum Consak S. J. et alios« (F. E. KINO, J. BAEGERT, V. LINCK, TIBURON). Karta obuhvaća sjeverne geografske širine od 21 do 36 stupnja (L. 64. – s. 99. – 113.).

Zemljovid s naslovom »California per P. Ferdinandum Con (sak) S. I. et alios.«

8. Neka mišljenja i sudovi o Ferdinandu Konščaku

Strani su autori n a r o d n o s t KONŠČAKOVU vrlo često pogrešno naznačavali. Tako npr. i njegov biograf isusovac F. ZEVALLOS na jednom mjestu piše da je KONŠČAK Mađar, rođen u Uvaradinu, gradu u Slavoniji na rijeci Dravi (L. 18.).

Ugledni suvremeni povjesničar P. M. DUNNE u svojem poznatom djelu »Black Robes in Lower California«, objavljenom 1968., govori o »the illustrious Bohemian Jesuit Fernando Consag« (L. 5.–s. 18., 317.). Očito je da se ovdje radi o pogrešci, jer isti ovaj autor u istom ovom djelu kaže za F. KONŠČAKA »ovaj hrvatski isusovac«.

Sličnu je pogrešku učinio i ugledni američki povjesničar H. H. BANCROFT koji F. KONŠČAKA naziva Nijemcem, a njegovo prezime piše na njemački način KONŠCHAK. Ove zablude u pogledu KONŠČAKOVE narodnosti kasnije su ispravili P. M. DUNNE, zatim G. DECORME (L. 6.), a u prvom redu Hrvat M. D. KRMPOTIĆ (L. 15.) koji je kao župnik godinama djelovao i umro u SAD.

U skladu s običajem europskih misionara u Meksiku, koji su nastojali da svoja prezimena približe španjolskom jeziku kojim se ondje govorilo, i sam se F. KONŠČAK potpisivao kao CONSAG, a ovako je i većina autora pisala njegovo prezime. Španjolski su autori pisali također i KONZAG, CONZAG i GONSAG. Autor P. M. DUNNE ovo prezime piše na različite načine, kao što su: KONŠČAK, KONSACK, CONSAGO, KONSAG i CONSAG. Neki su autori prezime KONŠČAK pisali potpuno iskrivljeno i pogrešno kao GONZALESS, dakle potpuno pošpanjolčeno. M. D. KRMPOTIĆ (L. 15.) navodi još i ove načine pisanja ovog prezimena: CONSAG i KONSCHAK.

Budući da je prezime KONŠČAK bilo često pisano na više različitih načina, ovo je mogao biti i razlogom da je i sam F. KONŠČAK možda po koji put ostao u literaturi nezapažen i neidentificiran u pogledu njegova porijekla i narodnosti.

Slovenac Louis ADAMIĆ (1898.–1951.), koji je desetljećima živio i djelovao u SAD, kaže (L. 82.–s. 235.) da su Španjolci preobrazili prezime KONSCHAK u GONZALESS, a da ni u jednom dokumentu o KONŠČAKU ne postoji prezime GONZALES.

J. S. ROUCEK također smatra da je F. KONŠČAK bio malo poznat pod imenom GONZALES.

Misionarski rad Ferdinanda KONŠČAKA i njegova istraživanja brzo su bili zapaženi i cijenjeni u svijetu. Nakon objavljivanja njegovih dnevnika s ekspedicija 1746. i 1751. te geografske karte iz 1746. njegovo je ime postalo poznato u Meksiku, Španjolskoj, Italiji, Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj, pa i u ostalim dijelovima tadašnjeg prosvijećenog svijeta.

Svi povjesničari koji su pisali o F. KONŠČAKU smatrali su ga velikim čovjekom i istraživačem, a i najvećim pioninom Donje Kalifornije.

KONŠČAKOV provincijal F. ZEVALLOS (Ceballos) u nekrologu »Carta... .. sobra la apostolica vida y virtudes del P. Fernando Konsag« objavljenom u Meksiku 1764., (L. 35.), odnosno u engleskim prijevodima iz 1968. (L. 18.) i iz 1923., (L. 34.–s. 135.–151.) kaže: »Otac Fernando bio je rođeni Hrvat... .. bio je idealan sluga Božji, koji nije preao pred najopasnijim zadacima.«

Manuel SEVERIN napominje da se KONŠČAKOVIM opisom prastanovnika, koje je on sreo na svojim putovanjima, okoristio njegov nepokolebljivi i arogantni

suvremenik Jacobo BAEGERT. Tako je ovaj postao vrlo poznat kao osnivač misija u Donjoj Kaliforniji, zahvaljujući svojem djelu »Nachrichten von den Amerikanischen Halbinsel Californien«, objavljenom 1772., (L. 80.), u kojem je iznosio KONŠČAKOVE podatke (L. 18–s. 29.).

H. R. WAGNER u djelu »The spanish Southwest, 1542 – 1794,« (L. 12.) napominje da je F. J. CLAVIGERO u svojem djelu »Historia de Baja California« (L. 66.), objavljenom u Parizu 1767. godine (L. 44 – t. 2 – s. 139), napisao: »Konsag a-t-il mérité, pour ses vertus exemplaires et ses travaux apostolique, que son nom soit rangé parmi ceux des hommes les plus illustre de le Californie«. O tome govori i M. D. KRMPOTIĆ (L. 15. – s.9.), a CLAVIGEROVO se mišljenje, pa i osvrt na F. KONŠČAKA, po prvi put u našoj literaturi spominje 1925. godine u poznatom djelu »Znameniti i zaslužni Hrvati 925 – 1925.« (L. 83 – s. 138.).

H. H. BANCROFT, jedan od najpoznatijih povjesničara Sjeverne Amerike, smatra F. KONŠČAKA velikim misionarom, istraživačem i kolonizatorom Kalifornije, odnosno Amerike.

Zaphyrin ENGELHARDT u djelu »The Missions and Missionaries of California«, objavljenom 1908. godine, kaže: »Neumorni Konščak, njegove uzorne vrline i apostolski rad svrstali su njegovó ime među najslavnije u Kaliforniji« (L. 33. – s. 251.).

Drugi jedan američki povjesničar George BANCROFT (1800. – 1891.) stavio je F. KONŠČAKA na časno mjesto u povijesti Amerike (L. 84., L. 83.).

Poznati hrvatski isusovac i povjesničar Miroslav VANINO (1879. – 1965.), izvanredni član JAZU, s pravom za F. KONŠČAKA kaže da je on »jedan od rijetkih naših ljudi, kojima je ime zabilježeno u analima geografske znanosti.« (L. 38.). Ovo je napisao u časopisu »Život« koji je on pokrenuo 1919. u Zagrebu.

U meksičkim radovima isusovac Gerald DECORME opisuju F. KONŠČAKA kao velikog misionara, velikog apostola i najugledniju ličnost u posljednjem razdoblju misijske djelatnosti isusovaca u Kaliforniji (L. 6. – I. – s. 67., II. – s. 513., 532.). Ovaj autor navodi da je F. KONŠČAK po narodnosti Hrvat. G. DECORME u svojem potpunom abecednom popisu isusovačkih misionara u Kaliforniji, sve do njihovog protjerivanja iz Meksika 1768. godine, navodi i F. KONŠČAKA (redni br. 10.) te napominje da je ovaj po narodnosti Hrvat (L. 6. – II. – s. 543. – 544.).

George Jure PRPIĆ, profesor na John Carol University, Cleveland, jedan od biografa F. KONŠČAKA, smatra da je »Konščakovo djelo jedan od najvećih doprinosa Hrvatske američkoj kulturi i civilizaciji.« (L. 1. – s. 7., L. 32. – s. 68.).

S. DELACROIX u djelu »Histoire Universelle des Missions catholiques«, objavljenom u Parizu 1956. godine, KONŠČAKOVO prezime spominje kao K O N S A , C O N S A G pa i G O N Z A G O . On ga u istraživanjima Kalifornije smatra nasljednikom velikog E. F. KINA (L. 85. – II. – s. 316. – 317.). U vezi s time treba napomenuti da je F. KONŠČAK doista došao u Kaliforniju iza F. E. KINA, ali da je on prvi sustavno istraživao Kaliforniju te da je načinio znanstvenu geografsku kartu Donje Kalifornije.

Već ovdje često spominjani P. M. DUNNE, vrlo poznati povjesničar na University of San Francisco, Departement of History, koji se posebno bavio proučavanjem misionarskih djelatnosti u Meksiku, piše o KONŠČAKU kao o »Famoso Consag de California«. On, suprotno prethodnom svojem navodu, navodi da je F. KONŠČAK bio Hrvat te da ga treba ubrojiti među najveće istraživače Kalifornije (L. 5. – s. 302., 320. – 322., 332. – 334.). Ovaj isti povjesničar također kaže: »Bila je sreća za

proširenje misija u Kaliforniji i za postavljenu svrhu ekspedicije da je na poluotok došao čovjek Konšćakove energije. Ovaj hrvatski isusovac bio je energičan ne samo u organiziranju i opažanjima, već i u literarnom pogledu, jer je zahvalnom potomstvu ostavio dnevnik s obje ove glavne ekspedicije«. (L. 5. – s. 321.).

P. M. DUNNE, kao što je već spomenuto, o drugoj ekspediciji kaže: »Ovo je bio drugi Konšćakov smioni pothvat koji ga je učinio jednim od najvećih istraživača Kalifornije«. P. M. DUNNE zatim nastavlja: »Njegovo poznavanje (istraživanog) područja olakšalo je da se nekoliko godina kasnije odabere najbolji položaj za buduće misije Santa Gertrudis i San Borja« (L. 5. – s. 332.). On dalje nastavlja: »Sa Eusebijem Francescom Kinom iz Pimeria Alta i Juan Ugarte, njegovim prethodnicima u Kaliforniji, Fernanda Consaga treba ubrojiti među najprve i najveće istraživače Kalifornije (L. 5. – s. 334., L. 18. – s. 19.). Konačno P. M. DUNNE, osvrćući se na KONŠĆAKOVU djelatnost kaže da mu »njegova hrvatska energija nije dala da ikad miruje ili da uspori nastavak svoje djelatnosti« (L. 5. – s. 375.). Na ovo se osvrće i H. H. BANCROFT (L. 22. – s. 6.).

H. E. BOLTON (L. 56.) smatra F. KONŠĆAKA jednim od europskih misionara koji su imali istaknutu ulogu u prenošenju kršćanske kulture u Ameriku.

Povjesničar isusovac E. BURRUS u djelu »La obra cartografica de la provincia Mexicana«, objavljenom u Madridu 1967., za F. Konšćaka kaže da je: »... dao različite i ne male podatke i doprinose kartografiji Kalifornije.« (L. 64.).

Manuel P. SEVERIN u predgovoru novom izdanju djela F. ZEVALLOSA »The apostolic Life of Fernando Consak«, objavljenom 1968. godine, (L. 18.) napominje: »Konšćak je bio jedini hrvatski isusovac koji je radio u misiji, a od ostalih se razlikovao time što je bio najveći isusovac i istraživač na poluotoku, suparnik glasovitom i previše razglašenom ocu jahaču Eusebio Kino iz Pimeria Alta, a dobio je najmanje priznanje od povjesničara Kalifornije. Ipak njega su vrednovali razni autori, kao što su bili: Pablo L. MARTINEZ (L. 86. – s. 233.), zatim pro-franjevački orijentirani Z. ENGELHARDT (L. 33. – I. – s. 282.) te P. M. DUNNE (L. 5. – s. 334.) i F. J. CLAVIGERO (L. 63. – Libro, III. Cap. XXVII.). Na F. Konšćaka, koji je pridonio veoma mnogo kolonizaciji pokrajine Donja Kalifornija povjesničari Kalifornije nisu se gotovo niti obazirali.« (L. 18. – s.13). M. P. SEVERIN se zatim s negodovanjem osvrće na neke autore koji su samo ukratko spomenuli F. KONŠĆAKA, a to su npr. RICHMAN (L. 62.), Ch. CHAPMAN (L. 87., L. 88.), J. W. CAUGHAY (L. 89.) te R. D. HUNT – N. van de GRIFT – SANCHEZ (L. 90.) »koji uopće ne spominje isusovce u Donjoj Kaliforniji, a niti Hrvata Konšćaka«. Slično kaže i za Andrew F. ROLLEA (L. 18. – s. 13.). M. P. SEVERIN svoje negodovanje zbog izostavljanja F. KONŠĆAKA u djelima pojedinih autora završava ovim ipak utješnim riječima: »To add further to the mystery of Consag's lack of recognition by single-volume and textbook authors California history is the salient fact a complete volume on him appeared in 1923. Monsignor Martin Krmpotić, a Croatian expert from the Diocese of Leavenworth, published his »Life and Works of the Reverend Ferdinand Konešćak, S. J. ...« (L. 18. – s. 19.).

E. BURRUS također u svojem poznatom djelu »Jesuit Relations, Baja California, 1716. – 1762.«, objavljenom 1984., kaže: »Ferdinand Konešćak, bolje poznat povjesničarima Meksika kao Fernando Consag bio je – the most eminent explorer, geographer and cartographer of Baja California –«. On zatim nastavlja: »Što je Kino učinio za sjeverozapadnu Novu Španjolsku, a posebno za Pimeria Alta, to je Consag dovršio za područja Poluotoka.« (L. 20. – s. 36.).

Suvremeni autor Miguel del BARCO u djelu »Historia natural y cronica de la Antigua California«, objavljenom 1973., (L. 27.) smatra da je »Padre Fernando Consac sigurno mnogo dostojniji nego što je to dano do znanja javnosti.«

Konačno znakovito je i to da je u spomen na zasluge F. KONŠČAKA u istraživa-
nju Donje Kalifornije stjenovito područje (na sjevernom dijelu Kalifornijskog za-
ljeva) dobilo naziv »CONSAG ROCKS« koji nosi još i danas, kako to izvještava F.
M. DUNNE (L. 5. – s. 235.).

Ovo su bila samo neka od mišljenja u svijetu priznatih znanstvenika o Ferdi-
nandu KONŠČAKU kao čovjeku, misionaru, geografu i kartografu, a ona malo-
brojna, do sada u nas objavljena, mogu se, osim dva prikaza M. VANINA, uglav-
nom svesti samo na kraće bilješke. Zanimljivo je da ni u jednoj Enciklopediji ili
Leksikonu u Jugoslaviji nije uopće spomenuto ime Ferdinanda KONŠČAKA, iako
su za ovo postojali osnovni podaci, objavljeni u poznatoj i reprezentativnoj knjizi
»Znameniti i zaslužni Hrvati 925. – 1925.«.

Prvu i opsežniju monografiju o Ferdinandu KONŠČAKU među našim autorima
predstavlja djelo koje je 1923. objavio u Bostonu, kao što je to već spomenuto,
msgr. Martin Davorin KRMPOTIĆ pod naslovom »Life and Works of the Rever-
end Ferdinand Konščak, S. J. 1703 – 1759 an early missionary in California«.

Naš Varaždinac i Hrvat Ferdinand KONŠČAK, znanstvenik i
pionir geografije u svijetu, zaslužio bi da se o njemu napiše dostojna monografija,
te da se u cijelosti prevedu s njegova djela i dnevnicu s njegovih istraživačkih ek-
spedicija u Donjoj Kaliforniji.

Ugodna mi je dužnost da se ovdje zahvalim prof. dr. Marianni i prof. dr.
Henriku BIRNBAUMU s University of California Los Angeles – UCLA –
na kopijama KONŠČAKOVE geografske karte i ostalim podacima o njemu. Srdač-
no zahvaljujem i pateru dr. Miji KORADE, D. I. iz Zagreba na iscrpnoj literaturi
pribavljenoj iz Vatikanske biblioteke.

L I T E R A T U R A

1. P R P I Ć , J . : Hrvatski misionar u Americi. Ferdinand Konščak, S. J. Posebni otisak iz »Hrvatske misli«, svez. 25, Buenos Aires, 1958.
2. L A Z A R E V I Ć , A . , S . : Zemlja milenijjskih predanja. Vjesnik, Zagreb, 21. 1. 1985.
3. D. Kr.: Ratkaj barun Ivan. »Znameniti i zaslužni Hrvati 925. – 1925.«, Zagreb, 1925.
4. T R E U T L E I N , T h . , E . : Jesuit Travel to New Spain, 1678. – 1756. Mid – America, XIX (April, 1937.), (104. – 123.)
5. D U N N E , P . M . , S . J . : Black Robes in Lower California. University of California. Berkley, 1952. (1968.), Los Angeles.
6. D E C Ó R M E , G . , S . J . : La obra de los jesuitas mexicanos durante la época colonial (1572. – 1767.). (2. Vols). José Porrúa-Hijos, Mexico City, 1941. Vol. I. s. 432.
7. M A R K O V I Ć , Ž . : Ruder Bošković. I. – II. JAZU, Zagreb, 1968./69.
8. D A D I Ć , Ž . : Ruder Bošković. Školska knjiga, Zagreb, 1987.
9. L A N G N A S , I . A . : Dictionary of Discoveries. Philosophical Library, New York, 1959.
10. W A G N E R , H . R . : The Cartography of the Northwest Coast of America to the Year 1800. Vol. I. University of California Press. Barkley, California, 1937.
11. C L I N C H , B . J . : California and Its Missions (2 Vols). The Whitaker and Ray Co., San Francisco, 1904. Vol. I.
12. W A G N E R , H . R . : The spanish southwest, 1542. – 1794. An Annotated Bibliography. Part II. The Quivira Society, Albuquerque, 1937.
13. B U R R U S , E . , S . J . : Influencia de antiquos Jesuitas Maxicanos en la geographia y

- cartographia Universal. La Compania de Jesus en Mexico. Cuatros Siglos de Labor Cultural (1572. – 1972.), Mexico, 1972.
14. * * * * Leksikon prezimena Socijalističke Republike Hrvatske, Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb, 1976.
  15. KRMPOTIĆ, M. D.: Life and Works of the Reverend Ferdinand Konščak, S. J. (1703. – 1759.) an early missionary in California. The Stratford Company, Publishers, Boston, Mass., 1923.
  16. * * * * Catalogi triennales Austriae. Graz, 1723., Zagreb, 1726.
  17. SOMMERVOGEL, I. – DUHR, B.: Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge. IV/2, s. 540. 1928.
  18. ZEVALLOS, F., S. J.: The apostolic life of Fernando Consag explorer of Lower California. (Translated and annotated, with an Introduction by Manuel P. Severin). Dawson's Book Shop, Los Angeles, 1968.
  19. VANINO, M., D. I.: Ferdinand Konščak, S. J. misionar i geograf Kalifornije (1703 – 1759). Vrela i prinosi. Sarajevo, svez. 2 (1933) s. 103 – 118.
  20. BURRUS, E., S. J.: Jesuit Relations, Baja California, 1716 – 1762. Dawson's Book Shop, Los Angeles, 1984.
  21. CARREZ, L., S. J.: Atlas geographicus Societatis Iesu. Paris, 1900., nr. 29 Provincia Mexicana.
  22. DUNNE, P. M., S. J.: Lower California and Island. Mid America. Vol 35., No. 1. 1953.
  23. DUNNE, P. M., S. J.: Early Jesuit Missions in Tarahumara. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1948.
  24. BURRUS, E., S. J.: P. Francisco Maria Picolo, S. J. informe del estado de la Nueva cristiandad de California, 1702. y otros Documentos. Ed. Jose Porrua Turanzas, Madrid, 1972.
  25. KONŠČAK, F., S. J.: Historia de las Misiones de Californias nombrada: los Dolores del Morte (Norte!) y la Magdalena. Prije 1739. Rukopis izgubljen.
  26. VENEGAS, M. de, S. J.: Empresas apostolicas. (Rukopis). Prije 1739.
  27. BARCO del Miguel: Historia natural y Cronica de la Antigua California. Universidad Nacional Autónoma de Mexico, Mexico, 1973.
  28. CONSAG, F.: Vida y Trabajos del P. Antonio Tempis, (1748). (Prijevod na engleski u L. 15. s. 24. – 45.)
  29. BANCROFT, H. H.: The Works. History of the North Mexican States. Vol. XV. H. H. Bancroft, Co. San Francisco, 1884. I. Vol.
  30. HITTER, Th. H.: History of California (4. Tom) Pacific Press Publishing House and Occidental Publishing Co. San Francisco, 1882 – 1897, Vol. I. s. 248.
  31. * * * * Dictionary of American Biography. Charles Schribner's Sons, New York.
  32. PRPIĆ, G. J.: Fernando KONSCHAK S. J. Misionero y Explorador en Baja California. Separata de la revista »Studia Croatica«, Año III. No. 1. Buenos Aires, 1962.
  33. ENGELHARDT, Z.: The Mission and Missionaries of California. (4. Vols). James H. Barry Co., San Francisco, 1908., Vol. I.
  34. ZEVALLOS, F., S. J.: Letter of the Father Provincial Francesco Zevallos. (Vidi L. 15. – s. 135. – 165.)
  35. ZEVALLOS, F., S. J.: Carta del padre provincial sobre la apostolica vida, y virtudes del P. Fernando Konsag Insigne Misionero de le California IHS. Impresa en el Real, y mas antiguo Collegio de San Ildefonso (de) Mexico, ano de 1764.
  36. FREIDEL, F. – DREWRY, H.: America Is. Charles E. Mervill Publ. Columbus, Ohio, 1978.
  37. TREUTLEIN, Th. E.: Missionary in Sonora: The Travel Reports of Joseph Och, S. J. 1755 – 1767. San Francisco, 1965.
  38. VANINO, M. D. I.: Ferdinand Konščak i njegovo istraživanje Kalifornije. Život, Zagreb, 1934. (XV.), Br. 2. s. 67. – 74.
  39. BOLTON, H. E. – MARSCHALL, T. M.: The Colonization of North America (1492 – 1783) The Mac Millan Co. New York, 1921.
  40. SEDELMAYR, J., S. J.: Letter of Sedelmayr to Encheverria from Tubutama. March 20, 1747. Doc. Hist. Mex. Ser. III, 481 ff.
  41. DUNNE, P. M., S. J.: Jacobo Sedelmayr. Arizona Pioners' Historical Society. 1945.
  42. GONZAGO, F.: Description compendiosa de lo descubierto y conoide de la Califor-

- nia, por el Padre Fernando Gonzago de la Compania de Jesus 1746. British Museum, London. Catal. of the MS in the Spanish language t. II. p. 410.
43. CEBALLO, F., S. J.: Carta Edif. del P. Fernando Konzag. Mexico, 1764. (Vidi L. 35.).
44. CLAVIGERO, F. S.: Historia de la California. Diario de Californias Konshak Ferdinand. Paris, 1767.
45. CLAVIGERO, F. S., S. J.: Storia della California. Opera postuma del nob. Sig. Abate D. Francesco Severio Clavigero. (2. Tom) Apresso Modesto Fenzo, In Venezia, 1789., II. s. 120/22.
46. VILLA SENOR Y SANCHEZ, J. A.: Theatro americano, description general de los reynos, y provincias de la Nueva-España. (2. Tom). Mexico, 1746–1748. II. Tom s. 272.–294.
47. BALTHASAR, J. A. – ORTEGA, P. J.: Apostolicos afanes de la compania de Jesus, escrito por un padre de la misma sagrada religion de su provincia de Mexico. Por Pablo Nadal. Barcelona ano 1754.
48. BURRIEL, A. M., S. J. – VENEGAS, M. S. J.: Noticia de la California, y de su conquista temporal, y espiritual hasta el tiempo presente. Sacada de la historia manuscrita, formada en Mexico, ano de 1739. y por el Padre Miguel Venegas de la Compania de Jesus. Noticias y relaciones antiguas y modernas... (3 tomos). Ed. Manuel Fernandez. Madrid, 1757. III. tom.
49. VENEGAS, M. – BURRIEL, A. M.: Natuurlyke En Burgerlyke Historie van California. (2. Tom). Joannes Enschede. Te Haerlem, 1761/62.
50. VENEGAS, M. – BURRIEL, A. M.: Histoire naturelle et civile de la Californie. Paris, 1766.
51. VENEGAS, M. – BURRIEL, A. M.: Histoír naturell et civile de la Californie. (?) Prevodilac: M. E. (3. Tom.) Paris, Durand. 1796–1797.
52. VENEGAS, M. – BURRIEL, A. M.: Naturliche und burgerliche Geschichte von Californien, nebst einer neuen Chartre dieses Landes und der benachbarten Meeren. Lengo, 1769.
53. OLAGUBEL, M. de – ORTEGA, P. J. de: Historia de Navaret, Sonora, Sinaloa y ambas Californias. (I–II–III) Tipografia de E. Abadiano, Mexico 1887.
54. ORTEGA, J. de – BALTHASAR, J. A.: Apostolicos afanes de la Compania de Jesus. Reinpreso en Mexico por L. Alvarez y Alvarez de la Cadena. Editorial Layac, Ciudad de Mexico, 1944. (Dnevnik F. Konščak s. 387.–422.).
55. VENEGAS, M., S. J. – BURRIEL, A. M., S. J.: Noticia de la California y de su Conquista Temporal y Espiritual hasta el tiempo presente. Nueva edicion. (I–II–III Tom. 6 Map.) Reimpreso por L. Alvarez y Alvarez de la Cadena. Editorial Layac, Ciudad de Mexico, 1943/44.
56. BOLTON, H. E.: Wider Horizons of American History.
57. BOLTON, H. E.: The Black Robes of New Spain. The Catholic Historical Review. Vol. XXI. October, 1935.
58. RADOVIĆ, L. J.: Popis profesora varaždinske gimnazije od 1636. do 1945. Gimnazija SC–Gabriel Santo 1636–1986. Varaždin, 1986.
59. CHAPMAN, Ch. E.: The Jesuits in Baja California (1697–1768). The Catholic Historical Review VI. No. 1 (April, 1920), s. 46.–58.
60. ALGRE, F. J.: Historia de la Compania de Jesus. (3 tom.) + 4 t. Mexico, 1841. IV T. s. 434.
61. ALGRE, F. J.: Historia de la Compania de Jesus. (2 tomos) Libreria de Porrúa Huos, Ciudad de Mexico, 1941., II. s. 193/4.
62. RICHMAN, I. B.: California Under Spain and Mexico, 1533–1847. I. izdanje: Houghton and Mifflin Co, Boston and New York 1911. II. izdanje: Copper Square, 1965.
63. CLAVIJERO, F. J., S. J.: Historia de la antigua o Baja California, Obra postuma. (Traducida del Italiano). 2. Tom. Biblioteca Nacional y Extranjera. Mejico. Juan R. Navarro, 1852. II. izdanje: Mexico, Editorial Porrúa, 1970.
64. BURRUS, E. J., S. J.: La obra cartografica de la provincia mexicana de la Compania de Jesus (1567–1967) (2 Tom.). Ed. Jose Porrúa Turanzas, Madrid, 1967. I. s. 62.–68.
65. KONŠČAK, F.: a) Beginning of the Diary (25 May 1751–31 May 1751), b) Continuation of the Diary (1 June 1751–22 June 1751), c) Conclusion of the Diary (23 June 1751–8. July 1751) Vidi: L. 15.–s. 84.–134.

66. A S C H M A N N , H . : The Central Desert of Baja California: Demography and Ecology Berkley and Los Angeles, 1959. s. 37. – 39.
67. G L A S S C L E L A N D , R . : From Wilderness to Empire. A. A. Knopf, New York, 1944.
68. The Confederation of American Indians: Indian Reservations A State and Federal Handbook. Mc. Farland and Co. Jefferson, North Carolina and London, 1986.
69. B A N N O N , J . F . : The Missionary Frontier in Sonora, 1620 – 1687. The U. S. Catholic Historical Society. New York, 1955.
70. K E N N E A L L Y , F . : Writings of Fermin Francisco de Lasuen. I – II Washington, 1965. I: s. 48. – 58., 64. – 70.
71. L I N C K , V . S . J . : Diary of his 1766 Expedition to northern Baja California. Translated into English, Edited and Annotated by Ernest J. Burrus, S. J. Dawson's Book Shop. Los Angeles, 1966.
72. B A N C R O F T , H . H . : History of the North Mexican States and Texas. San Francisco, 1886. I: s. 463. – 466., 469. – 470.
73. N O R T H , A . W . : The Mother of California: Being a historical sketch of the little known land of Baja California... Paul Elder and S. San Francisco, New York, 1908.
74. F I T A . : Noticia de la California, obra anonima... Boletín de la Real Academia de la historia. Madrid, LII (1908) s. 396. – 438.
75. G A Y A N G O S . : Catalogue II. Add 17,660. p. 428. British Museum, London.
76. V I N D E L : Mapas de America. s. 225/5, 231/2.
77. E N G E L H A R D T , : The Missions of California. I. s. 240/1.
78. I V E S : Dating of 1746 Eruption. s. 648.
79. W I L B U R : Juan Maria Salvatierra. s. 80. – 81.
80. B A E G E R T , J . J . , S . J . : Nachrichten von der amerikanischen Halbinsel Californien mit einem zweyfachen Anhang falscher Nachrichten. a) Mannheim, 1772. i 1773. (2. izdanje). b) »Observaciones in Lower California.« Berkeley-Los Angeles, 1952.
81. S O R I C , B . : Centennial, 1847 – 1947. Croatian Historical Research Bureau. Pittsburgh, USA 1947.
82. A D A M I C , L . : A Nation of Nations.
83. * * * Enciclopedia de Mexico. Tomo VII. Ciudad de Mexico, 1973.
84. B A N C R O F T , G . : History of the United States.
85. D E L A C R O I X , S . : Histoire universelle des Missions Catholiques. (2 Tom.) Ed. Libraire Grund, Paris, 1956.
86. M A R T I N E Z , P . L . : Historia de Baja California. Ciudad de Mexico, 1956. s. 233.
87. C H A P M A N , C h . : The Founding of Spanish California. 1910. New York.
88. C H A P M A N , C h . E . : A History of California (The Spanish Period). The Macmillan Co. New York, 1939.
89. C A U G H E Y , J . W . : California. Second edition. 1955.
90. H U N T , R . D . – v a n d e G R I F T – S A N C H E Z , N . : A Short History of California 1929.
91. K O N S C H A K , F . : Carta del rev Padre Fernando Kenschak, S. J. misioner maxicano de provincias austriaca al rev. V. Padre Neumayer de la misma sociedad y provincia. Escrita en Vera Cruz en el Golfo de Mexico, el 24 – 4 – 1731. (Vidi L. 15. – s. 14. – 23.).
92. K O N S C H A K , F . : Letter of the Rev. Father Ferdinand Kenschak, S. J., Mexican missionary of the Austrian provinces, to the Rev. Father George Neumayer, of the same society and province. Written at Vera Cruz in Gulf of Mexico. April, 24. 1731. (Vidi L. 15 – s. 14 – 23.
93. K O N Š Č A K , F . : His Exploration from Loretto up to Colorado River 9. June 1946 – 25. July 1746. (Vidi L. 15. – s. 46. – 82.).
94. P . K . : Konščak Ferdinand. Gimnazija SC – Gabriel Santo (1636 – 1986), Varaždin, 1986. s. 300.
95. I L I J A N I Č , M . – K A P U S T A , D . : Varaždin u 17. i 18. stoljeću. Gimnazija SC – Gabriel Santo (1636 – 1986), Varaždin, 1986. s. 3. – 15..
96. G O L O B , A . : Zasluzni Varaždinci. Varaždin, 1982.
97. K O N S A G , F . : Letter of P. Fernando Kongsag of company of Jesus, visitator for the Missions in California on Padre Antonio Tempis, to the Superior Father of this Province of New Spain. (Vidi L. 15. – s. 24. – 46.)
98. W I L L A S E N O R Y S A N C H E S , A . J . : Teatro americano... (2. Tom) 2. izdanje. Ciudad de Mexico 1952. (Vidi L. 46.)

99. B U R R I E L , A. M. — V E N E G A S , M.: A natural and civil History of California. (2. Tom.) James Rivington, London, 1759.
100. La Grande Encyclopedie. Tom XXII. H. Lamirault et Cie, Paris
101. B A E G E R T , J., S. J.: Observation in Lower California... Berkeley — Los Angeles, 1952.
102. S C H A U B , F. — G E L C H I C H , E.: Nautische Astronomie. Wien, 1878.
103. L. E.: Ratkaj Velikotaborski barun Nikola. Znameniti i zaslužni Hrvati 925. – 1925. Zagreb, 1925.
104. P. K.: Stjepan Glavač. Gimnazija SC–Gabriel Santo 1636 – 1986. Varaždin, 1986. s. 284.
105. R A T K A J , I.: Pisma austrijskom provincijalu. Der Neue Welt-Bott. Augsburg u. Grätz, 1726. s. 77. – 84.
106. B U R R U S , E. J., S. J.: Wenceslaus Linck's Reports and Letters 1762 – 1778. Dawson's Book Shop, Los Angeles, 1967.
107. G E I G E R , M. J.: The Life and Times of Junipero Serra, OF. M. I – II Washington, 1959. II – s. 88. – 119.
108. J Ā G E R , I., D. I.: Ukinuće Družbe Isusove. Zagreb, 1933 (XIV), Život br. 8. s. 357. – 372.
109. B R A Z D A , M.: Sjedinjene Američke Države. Školska knjiga, Zagreb, 1981. s. 18. – 19., 117.
110. B U R R U S , E. J., S. J.: Kino escribe a la Duquesa. Correspondencia del P. Eusebio Francisco Kino con la Duquesa de Aveiro y otros documentos. Madrid, 1964.
111. B U R R U S E. J., S. J.: A Cartographical Mystery in Kino's Diary. Neue Zeitschrift für Missionswissenschaft. Vol 20. (1964.)
112. B U R R U S , E. J., S. J.: Kino and the Cartography of North-Western New Spain. Pioniers' Historical Society, Tuscon, Arisona, 1961.

OSTALA LITERATURA

- H U Ö N D E R : Deutsche Jesuitenmissionäre des 17. und 18. Jahrhunderts.
- A N S O N , G.: A voyage round the world. (A chart of the Pacific Ocean from the equinoctial to the latitude of 39 1/2° N. London, 1748.
- T R E U T L E I N , T. E.: Jesuit Travel to America as Recorded in the Travel Diaries of German Jesuits. 1678 – 1756. MS in University of California Library.
- B R A S S E U R d e B O U R B O U R G , Ch. E.: Biblioteque mexico-guatemalienne Paris, 1871. s. 154/5.
- B E R I S T A I N Y S O U Z A , J. M.: Biblioteca hispano americana septentrional ... Amecameca, 1883. s. 286/7.
- L E O N , N.: Bibliografia mexicana del siglo XVIII por dr. Nicolas Leon. V. 2., Mexico, 1905. (Library of Congres, Washington).
- L O W E R Y , W.: A Descriptive list of Maps of the Spanish Possessions within the present limits of the United States, 1502 – 1820. Ed. Philip Lee Phillips. F. R. G. S. Washington, 1912.
- * * * Los Grabadores en Mexico. Mexico, 1917.
- B O L T O N , H. E.: Rim of Christendom. (mnogo o I. Ratkaju). The Macmillan Co., New York, 1936.
- T R E U T L E I N , Th. E.: Non-Spanish Jesuits in Spain's American Colonies. Ed. Adele Ogden, Berkeley and Los Angeles, 1945. s. 219. – 242.
- A L E G R E , F. J., S. J.: Historia de la provincia de la Compania de Jesus de Nueva Españā. (4. Tom.) Institutum Historicum Societas Jesu. Rome, 1956. – 1960.
- S A L E S , L. de: Noticias de la provincia de California 1794. José Porrúa Turanzas, Madrid, 1960.
- S T A M P A , M. C.: Fuentes para el estudio del Mundo Indigena. Cultura del occidente, norte y noroeste del pais. Memorias de la Academia Mexicana de la Historia correspondiente de la Real de Madrid, Mexico, 1963.
- B R O W N , R. A.: Exploring with American Heroes. Second Edition. Follett Publishing Co. Chicago, 1973.

Primljeno:
1991 – 02. – 6.

KAZALO OSOBNIH IMENA

Adamič, Louis, 41
Alzante, 38
Aparnik, Josip 15
Apfalterer, Henrik 15
Armestro, Juan de 33
Arrow Smith 38
Aschmann, H. 33
Avancini, Nikola 10
Baegert, Jacobo, S. J. 22, 38, 39, 41
Bakranin, Luka 9 b 15
Balthasar, Juan, Antonio, S. J. 18, 19, 26, 27, 28, 29, 30, 36
Bancroft, George 42
Bancroft, H. H. 28, 34, 38, 41, 42, 43
Baquero, Juan Sanchez 14
Barco, Miguel del 27, 44
Benedikt XIV. 12
Bolron, Herbert, Eugen 11
Bošković, Josip, Ruder, D. I. 11, 12, 33
Bouguer, Pierre 11
Burriel, Andres, Marcos, S. J. 27, 28, 31, 36, 37
Burrus, Ernest, S. J. 17, 29, 36, 37, 43
Cabrillo, Juan, Rodriguez 14
Campos, Augustin de 26
Carta, Augustino, S. J. 30
Ceballos, Vidi Zevallos 18, 41
Carlos III. 22
Caughay, J. W. 43
Celsius, Anders 11
Celjski grofovi 9
Chapman, Ch 43
Clairaut, Claude, Alexis 11
Clavigero, Francisco, Javier 22, 28, 37, 39, 42, 43
Clinch, Bryan, J. 37
Cochimie Indijanci 18, 19, 20, 25
Columbo, Diego 13
Columbo, Kristofor 13
Comanji, Andreo 30
Consac, Vidi Konščak 19
Consag, Vidi Konščak 26, 30, 37, 38, 41, 42
Consak, Vidi Konščak 38
Consago, Vidi Konščak 41
Cortez, Herman 13
Cortez, Martin 14
Croatan Indijanci 14
Curranco S. J. 18
Černić, Matija 15
D'Alembert, Jean Lerond 38
Decorme, Gerard 11, 41, 42
Delacroix, S. 42
Diderot, Denis 38
Dominikanci 23
Drake, Sir Francis 14
Dunne, Peter, Masten, S. J. 10, 11, 26, 30, 41, 42, 43, 44
Echeverria, Jose de 26
Elizabeta I 14
Engelhardt, Zephyrin 42, 43
Escobar y Llamas, Christobal de 24, 26

Fernando VI 24
Ferdinand I 9
Filip V. 17, 22, 24
Franjevci 23
Franjo Ksaverski 15, 17
Frölich, Franjo 15
Glavač, Stjepan 9
Gonsaque, Vidi Konščak 38
Grift-Sanchez, N. van de 43
Guillen 19
Haan, Ignacije 15
Hellen, Everardo 15
Hitter, Theodor, Henry 20
Homann, Johann Baptist 24
Hostell S. J. 19
Hueber, Ignacije 15
Humboldt, Alexander von 38
Hunt, R. D. 43
Ilija (Illia), Andrija 15
Indijanci 19, 20, 21, 25, 29, 30
Isusovci 9
Jimerez, F. 13
Josip II. 10
Juan V. 12
Kanižlić, Ante 15
Keller, Ignacio 15, 28
Kempis, Toma 21
Kino, Francisco, Eusebio, S. J. 10, 14, 15, 18, 24, 26, 28, 38, 39, 42, 43
Kitchin, Thomas 38
Klement XIV. 23
Klesinger, Johann 17
Konščak, Ferdinand, D. I., 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
33, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44
Konschak, Vidi Konščak 41
Korvin, Ivaniš 9
Krpmotić, M. Davorin 28, 30, 41, 42, 43
La Condamine, Charles de 11
Leopold I. 10
Linck, Venceslav, S. J. 31, 33, 39
Locatelli, Josip 15
Lopez, Juan, Francesco 27
Lowitz, Mauricie, George 24
Christofor, Maire 12, 33
Martinez, Pablo, L. 43
Marulić, Marko 21
Maupertuis, Pierr, L. M. de 11
Michelen, M. Fr 37
Montezuma 13
Mrzljak, Nikola 15
Narvaez, Panfilo de 13
Nascimben, Pedro, Maria 23, 36
Neumayer, George, S. J. 17/18
Novoselić, Josip 15
Olaguibel, Manuel de 28
Ortega, Jose de 27, 28, 30
Pacher, Josip 15
Pfefferkorn, Ignacio, S. J. 22
Pieffer, Josip 15
Pitak, Stjepan 15
Portola, Gaspar de 23, 31

Posavec, Juraj 15
Prpić, George, Josip 31, 38, 42
Prugger, Bernard 15
Raleigh, Sir Walter 14
Ratkaj barun Ivan 10, 11, 17, 23
Ratkaj barun Nikola 9, 10
Rein 37
Retz, Jorge, S. J. 19, 20, 30
Richman 43
Rivera y Moncada, Fernando, Xaviero 29, 30, 31
Rivington, James 27
Robertson 38
Rodriguez de Reo, Bernardo 26
Rolle, Andrew, F 43
Rossia, Juan, S. J. 18
Roucek, J. S. 38, 41
Salvatierra, Juan, Maria 14
Sedelmayr, Jacobo, S. J. 15, 22, 26, 31
Segur, o. Ni de 17
Serra, Junipero 23, 31
Severin, Manuel, S. J. 41, 43
Sistiaga, Sebastian de 15, 18, 19
Sommervogel, I 19, 26
Sorić, Bonifacio 38
Stöcklein, Joseph 10
Tamaral, Nicholo, S. J. 18
Tamayo 38
Tamburini, Michelangelo, S. J. 16, 17
Tarros, Ramon, S. J. 22, 37, 39
Tempis, Antonio, S. J. 19
Terzi, Ante 15
Tiburón 39
Ugarte, Juan de 14, 24
Ulloa, Francesco, de 24
Ulloa, Juan de 28
Vanino, Miroslav, D. I. 28, 42
Velasquez, Diego 13
Venegas, Miguel de 19, 27, 28, 31, 37
Villa Senor y Sanches, Jose, Antonio 26, 31
Vizcaino, Sebastian 14
Wagner, Henry, R. 27, 39, 42
Walker, William 23
White, John 14
Wilbur 37
Wiviz, Josip 15
Yuma (indijansko pleme) 31
Zambelli, J. 37, 39
Zamperger, Andrija 15
Zevallos, F 18, 20, 31, 41

